

∞ ПЪРВА ∞
БЪЛГАРСКА
ГРАМАТИКА
НЕОФИТ РИЛСКИ

∞ ПЪРВА ∞
БЪЛГАРСКА
ГРАМАТИКА
НЕОФИТ РИЛСКИ

София
2024

БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

© Неофит Рилски, *автор*

© доц. г-р Ива Трифонова, *предговор, превод и коментар*

г-р Теодор Борисов, *редактор*

гл. ас. г-р Камелия Христова-Йорданова, доц. г-р Татяна Илиева,
научни консултанти

Диана Благоева, *коректор*

Таня Минчева, Kontur Creative, *дизайн на корицата*

Стоян Аманасов, Kontur Creative, *графично оформление*

„БИ 93“ ООД
София, 2024 г.

ISBN 978-619-7688-42-9

Изданието е подготвено в Кирило-Методиевския научен център при БАН с подкрепата на ННП „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“.

БОЛГАРСКА
Г Р А М М А Т И К А

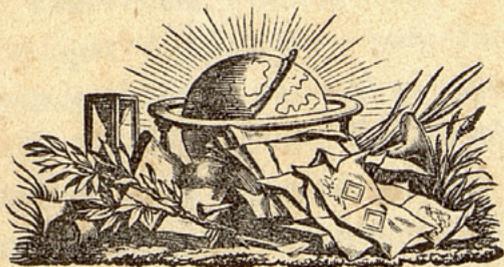
Сѣга

ПЕРВО СОЧИЩЕНА.

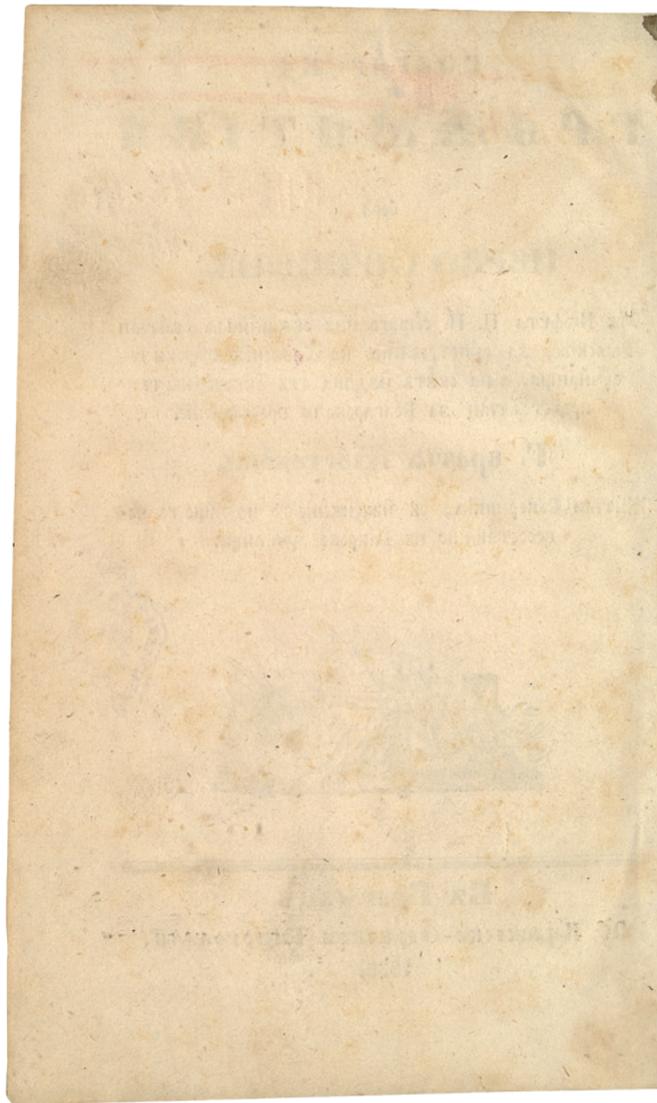
Отъ Небѣта П. П. свѣщаго ѿзъ свещенныхъ свѣтели
Рылскіа, за оупотребленіе на Славеноболгарскитѣ
оучилища, а на свѣтъ издана отъ люборѣдныте
предстоатели за Болгарското просвѣщеніе.

Г. БРАТІА МВСТАКОВИ,

Жители Бзкорѣшкіа, съ ѿждивеніе то на-ѣщо то но-
восоставлено въ Габрово оучилище.

Въ Крагдѣвцѣ
Оу Княжеско-Сервской Типографіи,
1835.

Почтѣннѣйшіи ѿ любово́рднѣйшіи Г.
братіа Мвстакови!

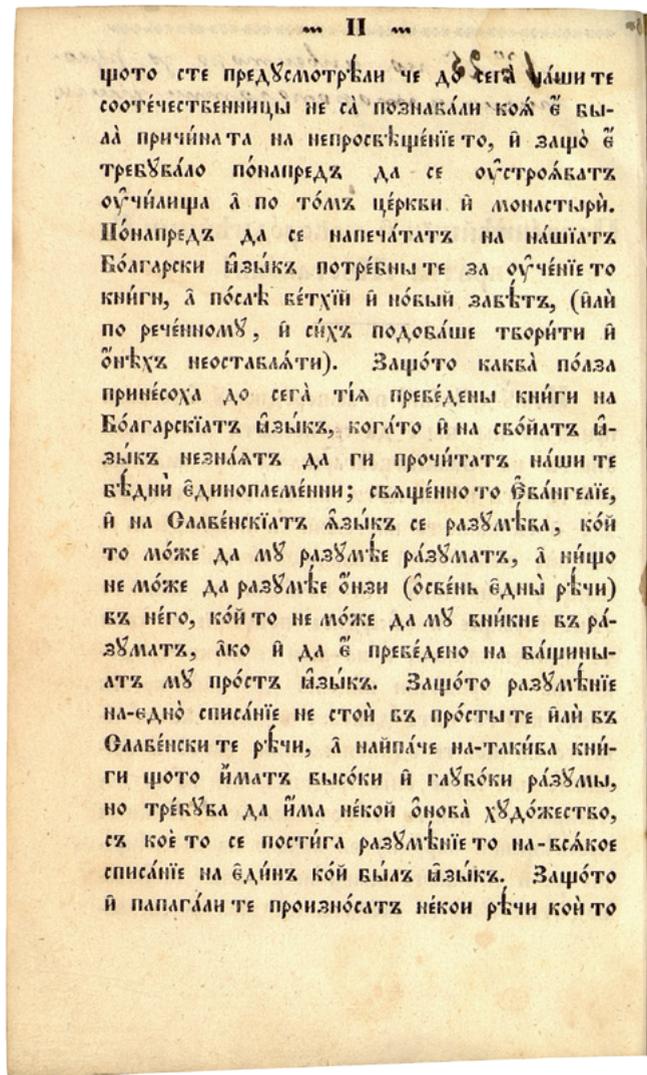
Колѣ дръгѣмѣ по любово́рдномѣ ѡтз вѣсз
прилично вы вьмѣ да се поскати насто́лщій
ѡпытз на Славнобългарската граммати́ка,
ко́лто сегѣ пѣрки пѣтз на свѣтз се показъ-
ва, ѿ сз бѣше то насто́лнѣе ѿ покрѣдѣнѣе се
сочини, какъбѣто ѿ взаимноу́чителныте та-
блицы; ко́истиннѣ тѣи начѣтки на бѣше то
оу́во горѣщеѣе ѿ оу́сѣрдное попечѣнѣе за свои
те бѣдиноплемѣнни, ѿ на-мои те пѣрки трѣдо-
ве, не сѣ приични никомѣ дръгимѣ кромѣ
вѣсз, кой то като докѣло искѣсени ко оу́чѣ-
нѣе то на-свои те бѣдиноплемѣнни. За тѣо ѿ прѣ-
имате най пѣрво днѣа срѣдства, кой то са по-
трѣбни, (ѿ кой то оу́потревалѣватз сички те
просвѣщенни наро́ди) за начало на просвѣще-
нѣе то, ѿ свѣшнѣе всѣкми о́бразы да о́бла-
годѣтелствѣва те своѣатз вѣдннѣи ро́дз, за-

Най-почитани и най-
роголюбиви господа братя
Мустакови!

На кого груг по-роголюбив
от Вас би било подходящо да се
посвети настоящият опит за
Славянобългарска граматика,
която сега се обнародва за пър-
ви път и погодно на взаимоучи-
телните таблици се състави
с Вашето настояване и поощ-
рение? Наистина тези зароди-
ши на горещото Ви и усърдно
покровителство над Вашите
единородни, а и на моите пър-
ви трудове, не са достойни за
никого груго освен за Вас,
които сте изключително уме-
ли в учението и сте познали,
за съжаление, бедността и
неграмотността на своите
съотечественици.¹ За това и
приемате най-напред онези
средства, които са потребни
(и които употребяват всички
просветени народи) за начало
на просветата, и бързате
по всякакъв начин да облагоде-
телствате своя беден рог, за-

¹ Изразът во учението, познали сте съ сожалѣнѣемъ бѣдностъ та и непрѣсвѣщенѣе то на-свои те бѣдиноплемѣнни е гопѣлен от списъка с неточностите.

щото сте предусетили, че досега нашите сънародници не са знаели коя е била причината за безпросветността и че е трябвало по-напред да се устроят училища, а след това църкви и манастири. По-напред [трябва] да се напечатат на нашия български език потребните за учението книги, а после Старият и Новият завет (както е казано и сиoux подобаше творити и онѣхъ не оставлати²). Защото каква полза принесоха досега преведените на български език книги, когато нашите бедни египотски не знаят и на своя език да ги четат? Свещеното евангелие и на старославянски език³ се разбира от [този], който може да му разбере смисъла, а нищо от него не може да разбере онзи (освен едни гуми⁴), който не може да вникне в неговия смисъл, дори и да е преведено на обикновения му бащин език. Защото разбирането на един текст не е в [употребата] на ежедневни или старославянски гуми, а най-вече [в това] дали книгата има възвишен и дълбок смисъл, затова човек трябва да притежава и онова умение, с което се постига разбирането на всеки текст на който и да било език. Защото и папагалите произнасят някои гуми, които

² По Евангелието на Матей 23:23: „Горко вам, книжници и фарисеи, лицемери, защото давате десятък от гъозум, копър и кимшон, а сте оставили най-важното в закона: правосъдие, милост и вяра; това трябваше да правите, и онова да не оставяте“, срв. и Евангелието на Лука 11:42: „Но горко вам, фарисеи, защото давате десятък от гъозум, седефче и от всякакъв зеленчук, а немарите за съда и любовта Божия: това трябваше да правите, и онова да не оставяте“.

³ В значение на *старославянски*, общия за всички славяни първоначален език, в оригинала последователно се използва *славянски*. В осъвременения текст за яснота се прави разграничение при употребата на *старославянски* и *славянски*.

⁴ В значение на *думи* в оригинала последователно се използва *реч*.

III

извѣждатъ отъ челоуцкыте, но и сами неразвѣждатъ нищо отъ ниѣхъ. За то въ начина те начало то отъ дѣкато трѣвѣка, и каккото трѣвѣка, а не зафащате дѣло то, споретъ послѣбница та отъ дѣкато не трѣвѣка. Въ сте извѣстни доврѣ, зашд токъмо бдны книги прекедены на Българскѣятъ изикъ, не принѣсатъ никоа полза на наши те бдинопаемѣнни безъ оучѣнѣе, и за то състакаахате първо глакно то средство, то естъ оучѣлището, и предстоахате за сочинѣнѣе то, прекедѣнѣе то, и напечатанѣе то на-оучѣлищны те книги, за да се коведѣ оучѣнѣе то порадочно и въ наше то отечество, и да вѣде основателно. Зашто кой е видѣлъ некаде да се работи коѣ былд хѣдожестко безъ потребни те и прилични те мѣбрѣдѣа; иай може ковачо безъ чѣкъ и безъ наковалня да исковѣ и да направѣ нещо, коѣ то е най прѣсто тѣлесно хѣдожестко трѣвѣка да се работи съ потребни те и прилични те мѣбрѣдѣа; дѣка се е видѣло оучѣлище безъ оучѣлищны те въ него книги; и мѣжели да се наречѣ оучѣлище бноба, въ коѣ то се не предѣка понѣ граматическо оучѣнѣе, ако не дрѣги покъсоки навѣи; познали са отъ части и наши те бдинопаемѣнни тѣа погрѣшность, сѣрѣчь, зашд са потребни и

чуват от хората, но и сами не проумяват нищо от тях. Затова Вие поставяте началото, където трябва и както трябва, а не захващате делото според пословицата – откъдето не трябва. Вие добре знаете, че само едни книги, преведени на български език, без учение не носят никаква полза на нашите единаородни, и затова устройвате най-главното средство, т.е. училището, и настоявате за съставянето, превеждането и отпечатването на училищните книги, за да се въведе благоустроено учение и в нашето отечество и [то] да бъде основополагащо. Защото кой е видял някъде да се работи какъвто и да е занаят без потребните му и подходящи сечива? Или може [ли] ковачът без чука и без наковалня да изкове и направи най-обикновено материално изделие? [И най-обикновеното материално умение] не изисква ли много повече от умствената способност⁵ да се работи с потребните му и подходящи инструменти? Къде се е видяло училище без учебните книги в него? И може ли да се нарече училище онова, в което не се преподава поне граматическо учение, ако не други по-висши науки? Разбрали са отчасти и нашите единаородни тази грешка, сиреч, че са потребни и

⁵ Изразът е гопълен от списъка с неточностите – хѣдожестко трѣвѣка – хѣдожество; колми паче оумно то хѣдожество трѣвѣка.

училищата също толкова, колкото и църквите. (А ако би казал някой и повече, защото при нужда богослужение може да се извърши и на поляната, и в пустинята, и вкъщи, и на всяко друго място, както се казва на всякомъ мѣстѣ владѣчество его⁶, но учението не може да става на поляна, нито в планина, нито в пустиня, а само в училище.) И изградиха се гостатъчно училища в България, но още не могат сиромасите да разберат, гори и да виждат гостатъчно примери от гругите народи, че *Псалтирите* и *Часословите* не са школски книги, а църковни, и са установени за богослужение в църквите, а не за учение в училищата. И сами още не могат да усетят с каква цел правят тези училища с толкова големи гарения? И че намерението на училището не е да е мъчилище – да мъчи малолетни и деца на крехка възраст, а да им даде ръководство за истинска просвета, за да познаят и себе си, и Бога, и християнските, и човешките задължения. И да могат след време да възприемат и трудноразбираемите свещени книги, с които се мъчат (или по-добре

... IV ...

оучилица та рѣвно колкото и цѣрквите. (Но ако въ рѣкчи нѣкой и полного не въ погрѣшнихъ защото богомѣство то мѣже въ нѣжда и на поляната, и въ пѣстынѣта, и въ къщата и на всѣко дрѣго мѣсто, да се соберши, какѣто що се говорѣ, на всѣкомъ мѣстѣ владѣчество его, но оученіе то не мѣже да се оучи на поляна, нити въ гора, нито въ пѣстына, но токмо въ оучилице то), и направиха се добѣано оучилица по Болгаріята, но още не мѣжатъ сиромѣсите да познатъ, ако и да глѣдатъ добѣаны примѣры отъ дрѣгитѣ народы, защо псалтирѣте и часословитѣ не сѣ школски книги, но цѣрковни, и оустановлены са за богомѣство въ цѣрквитѣ, а не за оученіе въ оучилицата, и не мѣжатъ и сами още да се оучетатъ. За кой конѣцъ праватъ тѣя оучилица съ толко големи нѣждивенія, и защо на оучилице то не е намѣреніе то да е мъчилище да мъчи малолѣтныи и малкѣи възраст дѣтскѣи, но да имъ подаде ръководство ко истинно то просвѣщеніе, за да познатъ и себе, и бога и хрѣстѣанскитѣ и челоѣчскитѣ долѣжности, и да мѣжатъ да проблѣватъ по време и тѣя нѣудовопонѣтныи свѣщенныи книги, съ кой то се мъчатъ (или по-добре

⁶ По Псалом 102:22: „благодаряйте Господа, всички Негови гела, по всички места на Неговото владичество“.

— V —

да речемъ мѣчатъ ги оучители те и роди-
тели те) безъ никакка полза като един па-
пагалъ въ младѣтъ си и недозрѣвалѣтъ въз-
растѣ. Таа истина, гоговоримъ, познаете
къ; и за това настоявате да се напечататъ
перко оучилищни те книги, съ кой то мѣжатъ
да се просветятъ и предгубятъ наши те
единоплеменни и за други що се касатъ до
пракославна та наша вѣра, и до християнски
те должности, и до други потребни въ че-
ловѣческитъ животъ знанія. Того ради (за-
щото починате мудро и основателно дѣло
то) ще да остане каше то име безсмъртно
въ Българско то потомство. и келегасны те
похвалы, благодарности благословенія, и про-
шаканія щоще да приемате отъ нежно то
наше юношество, ще да бѣде повъждѣние и на
други любородни да посѣдѣватъ кашиятъ
добръ и богоубоженъ примѣръ, и да благо-
дѣтелствѣватъ и оны на свои те единопле-
менни, кой съ каккото е возможенъ. При-
имите прочее тихимъ окомъ и благосклон-
нымъ сърдцемъ сѣи малый мой трудъ по ка-
шемъ благомъ желанію, когò то сочинихъ съ
каше то предстоаніе, и приносимъ го къмъ
и на всички те наши любезни единоплемен-
ни Българи, да се не осѣдимъ съ лѣни-

га кажем – мѣчат ги учители-
те и родителите) без никаква
полза като едни папагали в мла-
дата им и негозряла възраст.
Истината – казвам, сте позна-
ли Вие!⁷ И затова настоявате
да се отпечатат първо учи-
лищните книги, с които могат
да се просветят и да се подгот-
вят нашите еднородни и за
други [книги], отнасящи се до
нашата православна вяра и до
християнските задължения, и
до други потребни в човешкия
живот знания. Затова (понеже
начевате мъдро и основателно
делото) Вашето име ще оста-
не безсмъртно за българското
потомство. А гръмогласните
похвали, благодарности, благо-
словии и извинения, които ще
приемете от нашето нежно
юношество, ще бъдат подтик
и за други роголюбиви [бълга-
ри] да последват Вашия добър
и богоугоден пример и да благо-
детелстват и те своите едн-
ородни – кой с каквото може.
Впрочем приемете със смирени
очи и благосклонни сърца мал-
кия ми труд, който съставих
по Вашето благожелание и с
Вашето настояване, и го при-
насям Вам и на всички наши
любезни еднородни българи,
за да не сме подсъдимы като

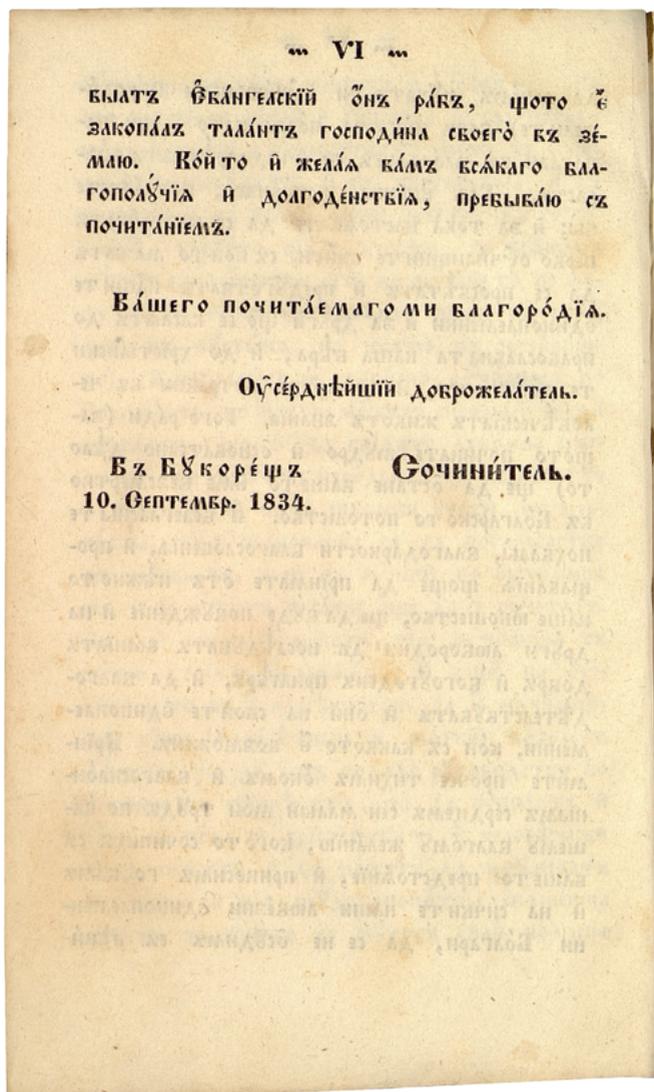
⁷ По Евангелието на Йоан 8:31–32: „Товага Иисус казваше на повярвалите в Него уч-
гел: „Ако вие пребъдете в словото Ми, наистина сте Мои ученици, и ще познаете
истината, и истината ще ви направи свободни“.

онзи ленив евангелски раб, който е заровил таланта на своя господар в земята.⁸ С [този труд] Ви желая всяко благополучие и дълголетие, пребивайки в почитание.

На Вас, почитаните от мен
Благородия.

Най-усърдният доброжелател.

В Букурещ, Съставителят
10 септември 1834 г.

⁸ По новозаветната притча за талантите в Евангелието от Матей 25:14–30.

ФІЛОЛОГІЧЕСКО

ПРЕДВЪДОМЛЕНІЕ

За Славеннобългарската Грамматика.

Честолюбіе то е една голема доводѣтелъ за единъ народъ, и особно за всякаго человека, защото съ него се придобиватъ такакви добри кѣщи. И понеже това честолюбіе начало е да произникне въ настоящій вѣкъ и въ наше то прелюбезно отечество, като некой сладковонный кринъ отъ терніа и оудобіа, и показва се какъ ще процветъ прочее цветъ благовоненъ между сички те почти наши соотечественници, които са започели да оттриватъ долговременный сонъ на нечужестко то и помраченіе то отъ свои те очи, и да оускобватъ потребни те средства за истинно то просвѣщеніе, защото спѣшатъ да кообразатъ безобразіе то на-Българскія языкъ, да въ възмоган по времени да се наслаждаватъ и на-

Филологическо предисловие за Славянобългарската граматика

Честолюбието е голяма добродетел за един народ, и особено за всеки човек, защото с него се постигат всякакви добри дела. И понеже това честолюбие е започнало да произтича в нашия век и в нашето прелюбезно отечество от трънаци и голища като някое благовонно цвете, и се вижда, че всъщност ще процветне благоуханият цвят сред почти всички наши съотечественици, които са започнали да се отърсват от дълговременния сън на невежеството и [от] помрачението на своите очи и да усвояват необходимите средства за истинската просвета, тъй като бързат да дават образ на безобразния български език – за да могат след време да се наслаждават и

га отпиват от сладките и бистри води на своите, а не чужди източници, както са правили до гнес. Затова и ро-голюбивите настоятели не губят време и се заемат с най-подходящите и необходи-ми за това дело средства, чрез които може да се очаква пости-гане на желаната цел – да се умножи похвалното честолюбие и в онези български гуши, които до ден днешен не са му чували и името. Те, казваме, настояват да се преведат на нашия майчин език гостатъчно необходи-ми книги, чрез които може да се разпространи учението в цялото ни отечество. Всички тези книги и преводи обаче трябва да се утвърдят и положат на някаква добра основа. Затова, за да бъде това дело полезно и с добра основа, трябва да се започне както трябва и откъдето трябва. На всекиго прочее е известно, че писменият език се основава на граматически правила. И понеже нито един език не може да получи своето благоустройство и обновяване другояче, освен ако не се постави под граматически правила, затова, като най-нужна вещь, преди всичко е необходима една граматика на нашия майчин и ро-ген

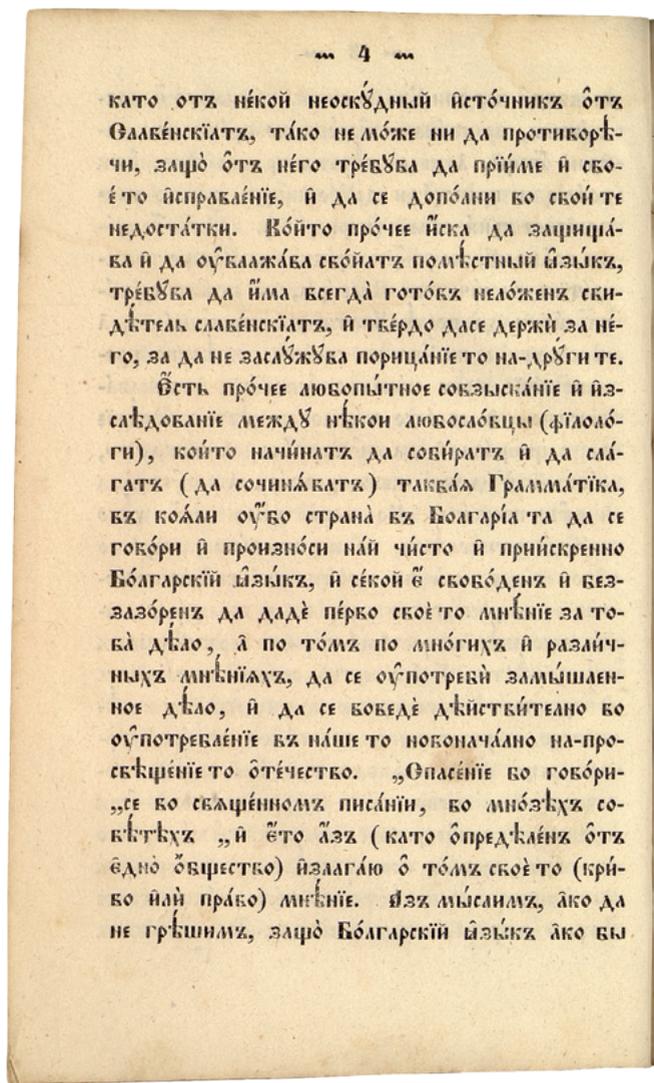
пикатъ сладки и не мѣтны вѣды ѡтъ скои-те, а не ѡтъ чѣжди те истѡчницы, какѡто са правили до сегашно то време. За то и лю-корѡдни те предстоѡтели не ѡтлагатъ време да восприйматъ най прилични те и потребни те за това дѣло средства, чрезъ които може да се ѡждиѡе и постигне желаемый конецъ, и да се ѡулавожи похваано то честолюбие и въ днѣ-а Български дѣшны, които до днѣшенъ дѣнь не са мѡ знаали ни името. Они, гѡборимъ, прилѣжатъ да се преведѡтъ добрани книги потребны на материятъ нашъ ѡзыкъ, чрезъ които може да се распространѣ ѡучѣние то въ сѣчко то наше ѡтечество, но сѣчен те тѣа кни-ги и преѡди, трѣвѣка да се ѡутверждаватъ и ѡсновѣватъ на нѣкое добро ѡсновѣние. То-гѡ ради за да вѣде това дѣло добро и ѡ-сновѣтелно, трѣвѣка да се запѡчне какѡ то трѣвѣка, и ѡтъ дѣто трѣвѣка. Всакомъ ѣ прѡчее ѡзвѣстно, заѡдѡ пишемый ѡзыкъ ѡма-ское то ѡсновѣние на граматически те правила. И понеже никой ѡзыкъ не може да приѡма-ское то благообразие и исправление ѡначе, раз-кѣ ако се не ѡдаѡжи подъ граматически пра-вила, тогѡ ради, като най ѡбѣдна вещь, по-требна ѣ ѡтъ сѣчко най прѣво една грамма-тика на нашѡтъ материй и природный ѡ-

зѣкъ да въ списѹвалъ сѣкой, кой каккѣ ѣ въз-
моженъ, на своѣятъ ѣзыкѣ по правила та на-
една ѣвца, а не помѣтна граммати́ка, ѣтъ
коѣто не произходи дрѣго нищо, то́кмо без-
полѣзное кри́кованіе (порица́ніе). И́вно ѣ про-
чеє всѣкомѹ, защо ѣ потрібна една ѣвца грам-
мати́ка за сѣчка та Болгаріа, по коѣто трѣвѹ-
ва сѣчки да посаждѹватъ своѣ те списаніа, а
не сѣкой да писѹва по своѣто помѣтно про-
изношеніе безъ никакко ѣснованіе и доказа-
телство, и своѣто то́кмо помѣтно нарѣчіе
да заицава и да оублажава, а чѣждо то,
лошо или доврѣ безъ разбѣръ да оуборава
и оуничтожава. Но това дѣло не ѣ дѣло
на-ѣдинъ челоуѣкъ, но на мнозина, защо то
сѣкой самъ, или по своѣто ѣстеткено само-
любіе не ѣщѹтнѣано каккомѹ и прелѣемъ, и-
ли самоинѣнѣемъ взималса, или неразѣднимъ
къ помѣстномѹ ѣтчестѹ своемѹ любанѣемъ
и предпочтѣнѣемъ преклонѣемъ, или за некѣ-
жестко на-различни те ко всѣкоа страна (дер-
зѣю реши и ко всѣкомъ градѣ и селѣ) про-
изношеніа, лесно може да се оубклони ѣтъ
правилъ и прискрении Болгарскіи ѣзыкѣ, ако
не въсе держалъ всѣгда крѣико за негоклатъ
истѣчникъ. И каккѣто не може никой да се
ѣтрече защо Болгарскіи ѣзыкѣ ѣ произѣкалъ

език. [Такава] би написал всеки, на когото това е възможно, на своето наречие по правилата на една обща, а не местна граматика, от която не произлиза друго нищо – само безполезно нагвикване (порицание). Всъщност на всекиго е ясно, че е необходимо една обща граматика за цяла България, която трябва всички да последват в своите текстове, а не всеки да пише на своето местно наречие без никаква основа и обяснение. И само своето местно наречие да защитава и възхвалява, а чуждото – добро или лошо, безразборно да укорява и руши. А това дело не е дело за един човек, а за мнозина, защото всеки сам – или неусетно привлечен и прелъстен от вроденото си самолюбие, или обзет от високомерие, или преклонен от безразсъдната си любов и прегрочитане към местния край, или от незнание за различните наречия във всяка област (гръзвам га кажа – във всеки граг и село), лесно може да се отклони от правилния и истински български език, ако не би се придържал винаги зграво към неговия източник. И както никой не може да отрече, че българският език е произлязъл

сякаш от някой неизчерпаем източник – от старославянския, така не може и да оспори, че от него трябва да получи и своето обновление и да запълни своите негостатъци. Впрочем който иска да защитава и възхвалява своето наречие, трябва да има винаги готов гостовиен свидетел – старославянския, и твърдо да се гържи за него, за да не заслужи неогобрението на другите.

Всъщност има любопитен спор и проучване между някои любослови (филолози), които са се заели да събират и съставят (да съчиняват) такава граматика – в коя ли област в България се говори и произнася най-чисто и изконно българският език. И всеки е свободен и приветстван да даде първо своето мнение за това гело, а след това според многото и различни мнения да се извърши замисленото гело и наистина да се въведе в употреба в нашето невръстно за просветата отечество. „Тъй като спасението“ – казва се в Свещеното писание – „е в многото съвети“⁹, ето и аз (както избран от едно общество) предлагам своето (криво или право) мнение за това. Аз мисля, стига да не греша, че българският език, ако [от една страна], се

като отъ нѣкой неоскъднѣи источникъ отъ Славенскитъ, тако не може ни да противорѣчи, зацо отъ него трѣвѣба да прѣиме и скоѣто испракаеніе, и да се допобани ко скоѣте недостатѣки. Кѣито прѣоче ѣска да зацѣпѣба и да оублажаба скобатъ помѣстнѣи ѣзыкъ, трѣвѣба да ѣма всегда готѣбъх неложѣнъ скидѣтелъ славенскитъ, и тѣрѣдо да се держи за него, за да не заслабѣба порицаніе то на-дрѣгитѣ.

Ѣсть прѣоче любопытное совѣзыканіе и ѣзсѣдованіе междѣ нѣкои любословцы (филологи), коѣто начинатъ да собѣратъ и да слагатъ (да сочиняватъ) такава Грамматѣка, въ колан оубо страна въ Болгаріа та да се гобѣри и произноси най чисто и прѣискренно Болгарскитъ ѣзыкъ, и скоѣи ѣ скободенъ и беззаборенъ да даде пѣрко скоѣто мнѣніе за това дѣло, а по томъ по многихъ и разлѣчныхъ мнѣніяхъ, да се оупотрѣви замѣшленное дѣло, и да се бовѣде дѣйствително ко оупотрѣваеніе въ наше то новоначало на-просѣщеніе то отечество. „Опасеніе ко гобѣри-се ко свѣщенномъ писаніи, ко многѣхъ совѣтѣхъ „и ѣто ѣзъ (като опредѣленъ отъ едно общество) ѣзлагіа о томъ скоѣто (криво или право) мнѣніе. ѣзъ мѣслимъ, ако да не грѣшимъ, зацо Болгарскитъ ѣзыкъ ако въ

⁹ По Книга Притчи Соломонови 11:14: „Дето няма управа, народътъ отпага, а гето има много съветници, благоденствува“.

се бчистилъ отъ чуждеазичните рѣчи (а реченно отъ Греческите и Търските) които са се вкрали въ него неощутително за ради сприваніе то и смѣшеніе то съ тѣхъ двѣ народи, и ако въ се согласилъ некогашъ въ многообразниите членове, и въ глаголыте, да е найближенъ и прискренъ до славенскитъ отъ сичките дръги изъци които са произшли отъ него. И защо може да се найде сокренъ въз никакъкъ недостатъкъ по сичката Болгарія распрѣснатъ. И никои да не може да се похвали защо въ една или въ дръга страна да се говори и произноси най чисто и прискренно Болгарскій изъкъ, какъто се види отъ слѣдующиите изслѣдованія. И ако въ выдъ возможно да се соверѣ въ едно сичкю, не въ имѣхъ тогѣка потреба веке отъ никаква иноазична рѣчь (оскѣнь мѣло нѣкои които са ги сокренъ изгубили Болгарете, или и нѣматъ ги никакъкъ, и оупотребяватъ ги или по Търски или по Гречески, който и изложихъ на-крайатъ на-грамматиката, да ги глѣда секой.) Защо ако една рѣчь се говори на едно мѣсто по Търски, или по Гречески (или и по дръги нѣкои изъкъ, което е сокренъ мѣло) на дръго мѣсто нахбждаши тѣхъ иста-та рѣчь да се говори чисто Болгарски. И на

би очистил от чужди гуми (а именно от гръцките и турските), които са навлезли в него неусетно заради съжителството и смесването [ни] с тези два народа, и [от друга страна], някога би постигнал съгласие за разнообразните членувания и за глаголите, [то той] би бил най-близък и съответстващ на старославянския от всички други езици, които са произлезли от него. [Мисля също], че може да се види завършен, без никакъв недостатък, разпространен из цяла България. При това никои не може да се похвали, че в една или друга област се говори и произнася най-чисто и истински българският език, както се вижда от следващите проучвания. И ако би било възможно да се събере в едно целият, тогава не би имал вече нужда от никаква чужда гума – освен отчасти някои, които българите съвсем са ги изгубили или никакви ги нямат, и ги употребяват или на турски, или на гръцки (които представих в края на граматиката, за да ги види всеки). Защото, ако една гума се казва на едно място на турски или на гръцки (или и на друг някой език, което е съвсем рядко), на друго място намираш същата гума да се казва чисто на български. А

на това същото място пак, където се казва тази гума чисто на български, там намираш пък груга на турски или на гръцки (или на груг някой език). Например където казват мердивен на лествицата (стълбата), там казват ножница на канията. А където казват гвоздей (т.е. гвозд) – ексерат (или паламар, или пирон на груги места), там казват юргечка на патицата (в която гума **патуца**, като извадиш от първата сричка **а**, остава чисто славянската гума птица, общото название за всички птици). А груги казват шатица, съответна пак на поклащам се (защото и шатицата някак така се поклаща при ходенето си) или на обикновената гума скитам се. На груго място пак казват зиг (съответно от старослав. зиждъ), на груго – стена от старославянски, а на груго – гувар. На груго – гано, а на груго – егъ, а на груго – булăки. Така и следните: прозорец и пенджеря, вретиче и чувал, маша и гилаф, сѝджак и пиростия, огжак и комин, юзда и гем, погрѹмиче и лайкучка, оглав (или оглавник) и юлар, капунѹ и терезѹи, мастило и мурикѹн, каламар и гивѹит, кожух и кюрк, зѹрцала (от зѹрцало) и очѹла, наѹчила (от очи) и

това ѹсто то мѹето пакѹ гдѹето се гѹбѹри ѹднѹта рѹчѹ чѹсто по Бѹлгарски, тѹмо намѹрѹбашѹ на дрѹга по Тѹрски ѹли по Грѹчески, (ѹли по дрѹги некѹи ѹзѹикѹ). Кѹто на прилѹрѹ, дѹето гѹбѹратѹ мѹрдѹивѹнѹ лѹстенѹцѹта (стѹлѹбата) тѹмо гѹбѹратѹ нѹжницѹ канѹа тѹ. ѹ дѹето гѹбѹратѹ гѹздей (то ѹсть гѹзѹдѹ) ѹкѹсѹратѹ, (ѹли пѹламѹрѹ, ѹли пирѹнѹ, по дрѹги мѹстѹ) тѹмо гѹбѹратѹ юрѹдѹчка пѹтицѹта (ѹз коѹто рѹчѹ пѹтицѹ, кѹто ѹзѹѹдѹиш ѹтѹ пѹркѹватѹ саѹгѹ а, ѹѹтѹка чѹсто Оѹлѹкѹнѹско рѹчѹнѹе пѹтицѹ, ѹѹцѹто на-сѹчки тѹ пѹтицѹ ѹме. ѹ дрѹги гѹбѹратѹ шѹтицѹ, прилѹчѹнѹ пакѹ ѹтѹ шѹтѹѹсѹ, ѹли ѹтѹ прѹбѹето то рѹчѹнѹе шѹтамѹсе, заѹщо то ѹ шѹтицѹта тѹкѹ некѹкѹко шѹтѹѹѹтѹ ѹз хѹденѹето си). На дрѹго мѹето пакѹ гѹбѹратѹ зѹдѹж (ѹтѹ зѹжѹдѹ слѹк. прилѹчѹнѹ), на дрѹго стѹнѹа, по Оѹлѹкѹнѹски, а на дрѹго дѹбѹарѹ. На дрѹго данѹ, а на дрѹго ѹгѹа, а на дрѹго ѹбѹлѹки. Тѹко ѹ сѹтѹдѹѹѹиѹте, прозѹреѹц ѹ пѹндѹжѹера, крѹтѹиѹѹ ѹ чѹбѹлѹж, машѹ ѹ дѹлѹѹж, сѹдѹжѹкѹ ѹ пѹрѹсѹгѹа, ѹджѹкѹ ѹ комѹнѹж, ѹѹзѹдѹ ѹ гѹлѹж, пѹдрѹбѹмѹче ѹ лѹнѹ кѹчѹка, ѹглаѹж (ѹли ѹглакѹнѹкѹж) ѹ юлѹарѹ, кѹпѹнѹ ѹ терѹзѹи, мастѹило ѹ мѹбрикѹнѹж, кѹламѹрѹ ѹ дѹкѹйтѹж, кѹжѹхѹж ѹ кѹркѹж, зѹрѹцѹлѹа (ѹтѹ зѹрѹцѹлѹо) ѹ ѹчѹлѹа, наѹчилѹа (ѹтѹ ѹчи) ѹ

гѣозабѣцы. Ракаа (неган ѡтѣ рака слак.) ѡ дѣ-
лѣнѣ ѡ юкабѣкѣ, плѣтѣ ѡ чѣтѣ, лѣвеница ѡ
карѣсѣ, (а дрѣги злоупотребително дѣна, но
дѣна по Славѣнски значѣ пѣпонѣ) папѣцы ѡ
чѣхан (а по дрѣги мѣста црѣкѣ, което се на-
хѣжда ѡ въ Іоаннѣ ѡкарѣхъ Болгарскомѣ на
стран. 105 подѣ примѣч. 57 тако. Сапогѣ —
(толковано чревьѣ), вѣтѣши ѡ чѣзми, лѣбада
ѡ чаирѣ, ѡдрѣ ѡ крѣкѣтѣ (кѣрѣтѣ) ковчѣгѣ
ѡ сендѣкѣ, котѣлѣ-мѣдникѣ ѡ бакѣрѣ, каѣнѣ
ѡ пѣпонѣ ѡ пѣпешѣ, пѣжоакѣ (примѣчѣ ѡтѣ
Славѣнскѣатѣ; пѣлазю-пѣлазолѣ-пѣлазолѣ-пѣжоакѣ)
пѣжѣкѣ-пѣжѣкѣ-пѣжѣкѣ, ѡ ѡхалѣ, ѡ мѣачѣ,
ѡ рѣжкѣ, ѡ шелянѣгѣсѣ, бѣвѣ ѡ бакѣлѣ, ремѣнѣ-
ремѣнѣ ѡ каишѣ, тѣтѣ-тѣнѣкѣ ѡ баба, бѣрѣ
ѡ кирѣчѣ, гѣлѣнавѣ ѡ дѣжалѣа, бѣлѣнѣ ѡ рогачѣ,
бѣлѣленѣ-бѣлѣвица ѡ кѣмѣрѣ, ѡгнило-ѡгниво ѡ
чакѣмакѣ, разсѣлѣ-пресѣлѣ ѡ арѣмѣа, скѣрѣделѣ ѡ
кѣргѣа ѡ тѣкиѣжнѣкѣ, топѣрѣ ѡ балѣтѣкѣ, скѣ-
кѣра ѡ вѣрдѣка ѡ балѣтѣа, зѣвѣгарѣ ѡ чѣфѣтѣ,
книга ѡ харѣтѣа, стѣкло ѡ сѣрѣчѣ, кѣлючѣрка-
кѣлючѣака, ѡ вѣраба, кѣтанѣецѣ ѡ кѣфѣрѣ, кѣлючѣ
ѡ анахѣтѣрѣ, стѣлѣ ѡ скѣмѣа, скѣшнѣнѣкѣ-скѣтѣлѣ-
нѣкѣ ѡ шамѣдѣнѣ, рѣжѣнѣ ѡ шишѣ, колѣкѣ ѡ
самѣнѣ, колѣ-колѣло-тѣркѣло (ѡтѣ тѣркѣламѣ)
ѡ текѣрѣлѣкѣ, трѣпѣза ѡ софѣра, колѣрѣ ѡ ара-
бадѣжѣа, рѣло ѡ демѣлѣбѣгѣ, гѣлѣнѣ ѡ харѣманѣ,

зѣозлуци, рака (вероятно от старослав. рака¹⁰) и голап, и юклаук, плет и чит, любеница и карпуз (а груги погрешно гуния, но гуния на славянски означава пѣпеш), папуци и чехли (а на груги места цревя, което се среща и при *Йоан Екзарх Болгарски* на стр. 105 под бел. 57, така – сапогѣ (изтѣлкувано чревьѣ), ботуши и чизми, ливага и чаур, огѣр и креват (кѣрѣтѣ), ковчег и сангѣк, меген котел и бакѣр, каун – пѣпон и пѣпеш, пужол¹¹ (сѣответно от старославянския глагол¹² ползю – ползолѣ – пѣлзолѣ – пужѣл), пѣжѣк – пѣжѣк – пѣлжѣк и ѡхал, и мелчо, и рѣжкѣ, и шелянѣгѣс, бѣб и бакѣла, ремен – ремѣк и каиш, тѣтѣ – тѣйкѣ и баба, вар и кирѣч, гѣлнав и арѣжамѣа, елен и рогач, вѣглен – вѣглица и кѣмѣр, огнило – огниво и чакѣмак, разсол – пресол и арѣмѣа¹³, свѣгел – бурѣя и тѣвиѣжнѣк, топѣр и балѣмак, секура – брагѣва и балѣтѣа, зѣвѣгар и чѣфт, книга и харѣтѣа, стѣкло и сѣрѣчѣ, кѣлючѣрка – кѣлючѣака и браѣва, кѣтанѣец и кѣфѣр, кѣлюч и анахѣтѣр, стол и скѣмѣа, свѣцнѣк – свѣтилнѣк и шамѣган, рѣжѣн и шиш, колѣк и самѣн, колѣ – колѣло – тѣркѣло (от тѣркѣламѣ) и текѣрѣлѣк, трѣпѣза и софѣра, колѣр и арабадѣжѣа, рѣло и демѣлѣбѣгѣ, гѣлѣнѣ и харѣман,

¹⁰ Стб. рака „нагробен паметник, гробница; ковчег“, откъдето по-късно произлиза *ракла* „ковчег, сангѣк“.

¹¹ Със значение „гол охлюв; човек, който угодничи“.

¹² По списѣка с неточностите е допѣлнено глаголѣ.

¹³ Със значение „кисело зеле; саламура на кисело зеле“.

пафти – чапрази и петало, плоча и петало, салата марули и бардокви, рдоква и ряпа, обяг и ручок, Заговезни и Покладги, и Запòшка, пикралици и попаци, шеф и гикùш, людски и чужди и многобройни груги. И при глаголите е подобно. Егни казват чувам, груги – вардим, груги – пазим, егни – обягвам, груги – ручам, така и при говорим, хоратим, хортувам, сборувам, вревим, бесегим, сборим, псувам и попържам. И при наречията – върло и стръмно, скоро и бърже, и чевръсто и многобройни груги, които всеки любовитен може да види в езика. А пък груги гуми в същото това наречие се употребяват с различно значение, напр. глаголтм **чувам** някъде се употребява за стрегъ (φυλάττω), а някъде за стрегъ (ἀκούω „чувам“) – така и не можах да го затечем там, както и не можах да го сварим там, така и днес ще да женат нивата и много груги. Колко впрочем е разликата между **да го затечем** и **да го сварим** и между **ще женат** и **ще жнат**, всеки може да разбере. Така [е] за разликата между българските гуми или гръцките, или турските, или някои груги. А за онези

пакти и чапрази и петала, плоча и петало, салата марули и бардокви, рдоква и репа, обѣдъ и рѣчокъ, заговезни и покладъ и запòшка, пикралици и попади, шѣкъ и дикѣши, людски и чѣжди, и дрѣги такиѣа многое многожестко. И еъ глаголы те подобниѣ, ѣднѣ гоборатъ чѣбамъ, дрѣги кардамъ, дрѣги пазимъ, ѣднѣ обѣдѣбамъ, дрѣги рѣчамъ, тако и говоримъ, хоратимъ, хортѣбамъ, скорѣбамъ, врекимъ, бесѣдимъ, сборимъ, псѣбамъ и попържамъ, и еъ нарѣчїа та върло и стрѣмно, скоро и върже и чевръсто, и дрѣги такиѣа многое многожестко, що то може секой любовитенъ да види еъ ѣзыкатъ. И дрѣги пакѣ рѣчи еъ това ѣсто то произношенїе оупотребаѣатсе еъ различенъ разѣмъ. Като н. п. глаголы чѣбамъ, некаде се оупотребаѣа за стрегъ (φυλάττω) а некаде за слышъ (ἀκούω чѣбамъ) тако и, не можѣхъ да го затечѣмъ тамо, дрѣги, не можохъ да го скаримъ тамо, тако и, днѣсь ще да женатъ нивата, кѣмѣсто ще да жнатъ, и дрѣги такиѣа много. Колко ѣ прочее различїе междѣ да го затечѣмъ и да го скаримъ, и междѣ ще женатъ, и ще жнатъ! секой може да познаѣ. Тако за различїе то наречїа те Български, илї Грѣчески, илї Тѣрски, илї дрѣги некон. И за ѣнїа рѣ-

чи що се вожемъ сички те по Български го-
 боратъ, що да речемъ, не знамъ! едни ако го-
 боратъ ще да йда, дрѹги гоборатъ ше да
 йда, дрѹги ке да йдемъ, дрѹги че да й-
 демъ, дрѹги ша да йда, дрѹги ша да йда,
 дрѹги жда йда. Едни некю, дрѹги некемъ,
 дрѹги нечемъ, дрѹги не щемъ, дрѹги нища,
 дрѹги неща (а дрѹги пакѹ нѣща вѣщи те, *та
 прѹцмата*, гоборатъ) едни ако кыкатъ кни-
 га, дрѹги кыкатъ кинѹга, едни тресемъ, дрѹ-
 ги тѣрсимъ, едни трасимъ, дрѹги тражимъ,
 дрѹги тѣрса, едни блажимъ дрѹги мѣрсимъ,
 едни дойдѣ, дрѹги додѣ, едни ще доди (кѹкѹ-
 сто ще дойдѣ) едни додѣ (то есть до гдѣ)
 а дрѹги дордѣ, дрѹги докаѣ, дрѹги докѹдъ.
 Едни камень, дрѹги камакъ, дрѹги камикъ.
 Едни петокъ, дрѹги пѣтокъ, дрѹги пѣтакъ.
 Едни песокъ, дрѹги пѣсакъ. Едни хлѣвъ,
 дрѹги лепъ, дрѹги лѣпъ. Едни лакать нѣ-
 котъ, дрѹги лѣкетъ некетъ. Едни разбой,
 дрѹги станъ. Едни скѣшь, дрѹги скѣка. Ед-
 ни замѣ, дрѹги замѣ. Едни чокѣкъ, дрѹги
 чилѣкъ, дрѹги члѣкъ, дрѹги чокъ. Едни
 мѣсецъ, дрѹги мѣсечина. Тако ѹ въ глаголы-
 те, едни гоборатъ ходѣ, дрѹги хѣде, дрѹги
 хѣдимъ. Едни тѣрчимъ, дрѹги тѣрче, дрѹ-
 ги тичимъ. И дрѹги такиѹа много, коѹто

гуми, коѹто всички божем се
 говорятъ на български, какво га
 кажа – не знам. Егни ако казватъ
 ще га уга, груги казватъ – ше га
 уга, груги – ке га угем, груги –
 че га угем, груги – ща га уга,
 груги – ша га уга, груги – жга
 уга. Егни – некю, груги – не-
 кем, груги – нечем, груги – не
 щем, груги – ни ща, груги – не
 ща (а груги пак на вещите, тѣ
 прѹцмата, казватъ неща). Егни
 ако казватъ книга, груги вѣкатъ
 кинѹга, егни – тресем, гру-
 ги – тѣрсим, егни – трасим,
 груги – тражим, груги – тѣр-
 ся, егни – блажим, груги – мѣр-
 сим, егни – гоѹге, груги – гогѣ,
 егни – ще гогѹ (вместо ще гоѹ-
 ге), егни – гогѣ (т.е. до гдѣ), а
 груги – горге, груги – гокле,
 груги – гокѹг. Егни – камен, гру-
 ги – камъкъ, груги – камикъ. Егни –
 петѹк, груги – пѣтакъ, груги – пѣ-
 тъкъ. Егни – песѹк, груги – пѣсъкъ.
 Егни – хляб, груги – леп, груги –
 лѣп. Егни – лакътъ, нѣкътъ, гру-
 ги – лакетъ, некетъ. Егни – разбой,
 груги – станъ. Егни – свещъ, гру-
 ги – свежя. Егни – змия, груги –
 замѣ. Егни – човекъ, груги – чу-
 лякъ, груги – чулякъ, груги – чоекъ.
 Егни – месецъ, груги – мѣсечина.
 Така [e] и при глаголите: егни
 казватъ ходѣ, груги – хоге, гру-
 ги – ходимъ. Егни – тѣрчимъ,
 груги – тѣрче, груги – тич-
 чамъ. И много груги, коѹто

да не изброяваме всички наред, че няма да ни стигне времето. Тука всъщност е подходящо с негодуващ глас да се оплача и да кажа така: „О, езиче развратен и невъзгържан! Дали ще има и в друг някой език толкова поквара и разногласие!“. От гореизложените примери всеки може да види колко са изопачени гумите и в произношението, и в окончателността, и в ударенията, което го няма в никой език. Но някой ще каже, че с това трябва да се похвалим, че ни е богат и многообразен езикът, вместо да сме порицани? Това не е богатство, а поквара на езика. И защо е необходимо да искаме да защитаваме толкова поквара в езика ни и да утвърждаваме увредени и чуждо-езични гуми? Не е ли по-добре да се грижим всеки по силите си да избягваме от увредения и изопачен изговор? Защо да пишем **неща**, не е ли по-добре **вещи**? Защо да пишем **книга**, не е ли по-добре и по-правилно **книга**? И защо да пишем **камък**, не е ли по-правилно **камен**? Така и пясък – песък, и петък – петък, и ляп – хляб, и чияк – челяк, и каня – ножница, и ексер – гвозд, и крак – нога, и

да не изчисляваме сички те наредъ, защо не ще да ни постигне време. Тъка е прочее достойно да се похвалим съз негодоуващ гласъ, и да речемъ тако. О ъзиче развратенъ и невоудержный! да ли ще има и въ други некой ъзыкъ толко развратеніе и несогласіе! отъ предизложенни те прочее примѣри, може да види секой колко са испорчены рѣчи те и въ произношеніе то, и въ окончаніа та, и въ окрѣп те, коѣто нема въ никой ъзыкъ. Но ще да рече некой защо съ това трѣбва да се похвалимъ защо ни е богаты и многообразенъ ъзыкъ, а не да сме оуборни. Това не е богатство но развратеніе на ъзыкаты. И коѣ ни е нѣжда да искаме да защищаваме толко развратеніа на ъзыкаты ни, и да подтверждаваме рѣчи испорчены и иноъзычны; не е ли подобро да прикѣжаваме всѣкъ по силѣ своѣи да отвѣрждаме отъ покрежденны те и испорченны те произношеніа: що ще да пишемъ пѣща, не е ли подобро вѣщи: що ще да пишемъ кинѣга, не е ли подобро и попрако кнѣга; и що ще да пишемъ камѣкъ, не е ли попрако каменъ; тако и пѣсакъ песѣкъ, и пѣтакъ петѣкъ, и алякъ хлябъкъ, и чнякъ челякъ, и каня ножница, и ексеръ гвоздь, и кракъ нога, и а-

нахтаръ кляучъ; и прѣчалъ и прѣчалъ; койстиниѣ
никогда не бѣхъ дѣрзѣлъ ѣзъ да внесѣмъ въ
моѣ списаніе или въ прѣкодъ такѣмъ непо-
трѣбны рѣчи (ако и да са оупотребѣтѣны по
некои мѣста по между прѣстѣмъ народъ).
Като н. п. тѣтакъ елѣсто ѣвѣ, и потора и
подиръ (защото подиръ въ свѣщенно то пи-
саніе значі еднѣ добра дѣла, отъ греч. по-
дѣрѣ) км, послѣ и потѣмъ, и тѣи км. тѣ-
ко или така, и тѣи днѣи км. тога и онова,
и кракъ км. нога (а) (защото писаніе не го-
вори, кракъ мой стѣ на правотѣ, но, нога
моѣ стѣ на правотѣ. И, скѣзѣше егѣ по
рѣкъ и по ногѣ, а не по крака, и, сокершѣи
нозѣ мой ѣко елѣни, и дрѣги такѣмъ) и ко-
шула км. риза, и хамѣмъ км. баня, и вѣрѣ-
ва и наджакъ км. секира, и проч. и прѣчалъ.
Защото еднѣи ѣзѣкъ що се прѣдава народъ
писмено, трѣбѣва да разлѣчѣе отъ свѣ-
ща що се оупотребѣва между множествѣ-
то. И ако въ рѣкажъ некои, зашто онова що
се пише, трѣбѣва, да се пише по обикновен-

(а) Каквѣто що стои и въ Господиѣ Сапуново
то евангеліе отъ матѣ, глава 22 стихъ 43. „Рече
„Гдѣ на Гда ми: седни ѣдеснѣ мене дѣрѣ тѣра
„врагове те твои подкрати на крака та твои.

анахтар – кляуч, и пр.? И пр., и
пр. Наистина аз никога не бих
грѣзнал да внеса в мой текст
или в превод такива непотреб-
ни глуми (гори и да се употре-
бават по някои места сред
неуките хора), например ту-
такси вместо абие, и потора
и подир (защото подиръ в Све-
щеното писание означава една
гълга греха, от гр. подѣрѣс) вм.
после и потом, и тѣи вм. тако
или така, и туй-онуй вм. това
и онова, и крак вм. нога (а)¹⁴
(защото Писанието не казва
кракът ми стои на прав пѣт, а
ногата ми стои на прав пѣт¹⁵,
и завързаха го за ръката и за
ногата¹⁶, а не за крака, и напра-
ви моите нозе като еленови¹⁷
и гр.), и кошуля вм. риза, и ха-
мам вм. баня, и брагва и наджак
вм. секира и пр., и пр. Защото
един език, който се прѣдава
писмено на хората, трѣбѣва да
се различава от общия, кой-
то се използва сред множест-
вото. А ако някой каже, че
онова, което се пише, трѣбѣва
да се пише според обикновения

¹⁴ (а) Както стои и в господи-Сапуновото Евангелие от Матей, Глава 22, стих 43: „Рече Гдѣ на Гда ми: седни в деснѣ мене дѣрѣ тѣра враговете твои подкрати на краката твои“.

¹⁵ По Псалом 25:12: „Ногата ми стои на прав пѣт; в събранията ще благославям Господа“.

¹⁶ По Евангелие от Матей 22:13: „Тогава царят рече на слугите: вържете му рѣцете и нозете, вземете и го хвърлете във външната тъмнина; там ще бѣде плач и скърцане със зѣби“.

¹⁷ По Книга на пророк Авакум 3:19: „Тоѣ ще направи нозете ми като на елен и ще ме изкачи на височините ми!“.

ежедневен изговор, за да го разбира всеки, [то] аз мисля, че няма да се намери такъв човек, който да не разбира какво ще се нарече **нога**, а много могат да се намерят, които да не разбират **крак** (защото крак се нарича и онова, на което точат корите за баница). И затова трябва да се предпочита нога пред крак, както и ключ пред анахтар, и абие пред тутакуси, и риза пред кошуля, и тако пред туй, и обяг пред ручок, и пр. Но [гори] и да са по-лесни за разбиране тези изопачени гуми от правилните, пак трябва да ги отхвърляме и да ги избягваме, защото не са правилни. И не е ли необходимо да има всеки честолобуето да научи писмен език, различен от простонародния? Или как след известно време може да се украси и обработи езикът ни, за да стане и той един самостоятелен и уреден език, както е обикновеният гръцки и руският, вероятно и сръбският? Ако не бихме отбягнали толкова поквара. (Както сега в наше време направиха и власите, макар и техният език в голямата си част да се състои от чужди гуми, а най-вече от старославянски, гръцки, български, руски и латински, и от някои други, както може да види всеки от следващите гуми: Сфънта

но то прѣсто произношеніе за да го развѣмѣ-
ка всѣкѣи, азъ мислихъ да се не намѣрѣва
такѣкъ челоуѣкъ да то да не развѣмѣе що ще
да се рече нога, а много мѣжатъ да се най-
датъ да то да не развѣмѣатъ кракъ (защо-
то кракъ се говори и днѣва на което точатъ
корѣте за баницата) и за то трѣбва да се
предпочта нога ѡтъ кракъ, тако и ключ ѡтъ
анахтаръ, и акіе ѡтъ тѣтакси, и риза ѡтъ
кошуля, и тако ѡтъ тѣи, и обѣдъ ѡтъ рѣ-
чѣкъ, и ручал. Но и да са по оудовокра-
зѣмителны тѣа рѣчи испорченныте ѡтъ пра-
кыте, пакѣ трѣбва да ги ѡтмѣтаме и да
ѡтвѣгтаме ѡтъ нѣхъ, защо не са пракы. И
не ѣ ли потребно да има секой честолоубіе да
наѣчи писанкытъ ѣзыкъ различенъ ѡтъ про-
стонародныатъ; или какѣдѣ може по нѣкое вре-
ме да се оукраси и оуработи ѣзыкоу ни, за
да стане и той ѣдинъ самостоятеленъ и и-
спраченъ ѣзыкъ, като що ѣ простогрѣческіо и
Рѣскіо, негли и Сѣрвскіо; (какѣто що напра-
кѣха и власите въ нашите времена сегѣ. Нѣх-
нѣио ѣзыкъ макаръ и да се состои вѣшлаа
часть ѡтъ инозѣчны рѣчи, а дѣсно ѡтъ
Олакѣнски, Грѣчески, Болгарски, Рѣски и Латин-
ски, и ѡтъ дрѣги нѣкон, какѣто може да
види всѣкѣи ѡтъ слѣдѣющыте рѣчи, сѣлѣнта

тpоица, сватѣа тpоица. Чѣа кѣчнѣкз тѣтѣ,
кѣчнѣи ѡтѣцз. Пѣтѣмѣа дѡмнѣаѣи, стрѣ-
сти гѡспѡдни. Зѣдѣрѣ, тѣарѣ. Рѣю, рѣи. Шѣз,
ѣдз. Вѣдѣре, вѣдѣнѣе. Вѣздѣхз, коздѣхз.
Прѣфз, прѣхз. Чѣсз, чѣсз. Тѣргз, тѡргз.
Ѡкѣсз, ѡвѣсз. Гѣска, гѣсѣ. Ѡтѣпанз, стѡпанз.
причѣна, причѣна (кѣна). Вѣновѣтз, кѣновѣнз.
Врѣме, врѣма. Лѣна, лѣсѣцз илѣ лѣна. Ѡ-
цѣтз, ѡцѣтз. Ѡмокѣнз, смѡкѣа. Мѣсанѣз, мѣ-
санѣа. Грѣдѣна, градѣна. Трѣпз, тѣа. Дѣхз,
дѣхз. Бѣа, вѣна. Бѡѣа, бѡа. Кѣстрѣкѣте,
крѣстѣвѣна. Тако и пѣапома пѣаплѡма, кѣ-
лѣмѣрѣае кѣлаѣарѣа, кѡндѣю кѡндѣли. И дрѣ-
ги мнѡгѡе мнѡжѣстѣко. Но со кѣе товѣа, не мѣ-
рѣха за чѣжѣстрѣннѣе тѣ рѣчи но ѡуѣсѡиѣа ги
и ипсрѣкѣха иѣзѣкатз си сз грамѣатѣка, и
прѣкѣдоха сѣчки тѣ наѣки на нѣго, що то на-
нѣшно то врѣме, и ѡуѣчатз и прѣдѣкатз сѣчко
що ѣ потрѣвно за ѡвѣстѣвѣннѣатз жѣкѡтз
чѣлокѣчѣски ко сѡиѣте ѡуѣиѣиѣа, штоо мѡже
да се нарѣчѣ на-сѣгѣшно то врѣме и тѡѣ ѡдѣнѣз
ѡтз самѡстѡдѣтѣннѣе тѣ и ипсрѣкѣннѣе иѣзѣ-
ци), ѣко не кѣхѣме ѡтѣвѣгѣлѣи ѡтз тѡако раз-
вѣрѣнѣа. И кѡгѣто кѣлѣн тѣ сѡсз чѣждѡ вѣ-
шѣстѣѡ (то ѡстѣ со стѣрѣннѣе рѣчи) прѣкѣдоха
до тѡа стѣпѣнѣ иѣзѣкатз си кѣ мѣаѡ врѣме,
кѡлѣи пѣчѣ мѣ мѡжеме да го прѣвѣдѣме кѣ

тpоица – Свѣта Тpоица, чѣа
вѣчнѣк тѣтѣ – Вѣчнѣи Ѡтец,
Пѣтѣмѣа гѡмнѣуѣи – Стрѣсти
Гѡспѡдни, зѣдѣре – тѣар, рѣю –
рѣи, яг – аг, вѣдѣре – вѣдѣнѣе,
вѣздѣхз – вѣздѣхз, прѣф – прѣх,
чѣс – чѣс, тѣрг – тѡрг, ѡвѣс –
ѡвѣс, гѣска – гѣс, стѣпан – стѡпан,
причѣна – причѣна (вѣна),
вѣновѣт – вѣновѣн, врѣме –
врѣме, лѣна – мѣсѣц или лѣна,
ѡцѣт – ѡцѣт, смѡкѣн – смѡкѣнѣа,
мѣслѣн – мѣслѣна, грѣгѣна –
грѣгѣна, трѣп – тѣа, гѣх – гѣх,
бѣа – бѣа, вѣа – вѣа, кѣстрѣвѣ-
те – кѣстрѣвѣна. Така и пѣапо-
ма – пѣаплѡма, кѣлѣмѣрѣае –
кѣлаѣарѣа, кѡндѣю – кѡндѣли и
мнѡжѣстѣво гpуги. И при вѣсѣчко
товѣ [те] не се прѣтѣснѣа от
чѣждѣте гѣми, а ги усѡвѣа и
ѡновѣа езѣка си с грамѣатѣка,
и прѣвѣдоха вѣсѣчки науѣа на
нѣго, и в гнѣшно врѣме и учѣа,
и прѣпогѣват вѣсѣчко, кѡто
е потрѣбно в сѡвѣте учѣиѣ-
ца за ѡвѣстѣвѣннѣа жѣвѡт на
хѡрата. Така чѣ гнѣс мѡже гѣ
се нарѣчѣ и тѡѣ едѣн от сѡ-
мѡстѡятѣлнѣе и ѡновѣнѣи
езѣци.) И слѣг кѡто вѣсѣте с
чѣждѣ мѣтерѣал (т.е. с чѣждѣ
гѣми) прѣвѣдоха за малѣко врѣ-
ме гѡ тѣзи стѣпѣн езѣка си,
кѡлѣко лѣ ѡце нѣе мѡжѣм гѣ гѡ

усъвършенстваме, а и нямаме такава нужда от чужди гуми, колкото власите? А и га останат сега в езика ни някои чужди гуми, които не можем съвсем да избегнем, това не ни създава голяма пречка при обновяването на езика ни, защото виждаме сърбите и го ген гнешен още га употребяват някои турски гуми. Наистина, ако започнем оттук нататък га отбягваме простонародния и измамен език, и се гържим, колкото е възможно, го майка му – старославянския, скоро с Божия помощ ще видим някакъв успех и уредба в езика ни. Ако пък пишем още по-гнусно и от този обикновен простонароден език, каква ли полза ще допринесем за нашата скъпа младеж? Или какво любопитно око ще разбудим в техните нежни гуши, когато няма нищо любопитно и достойно за отбелязване в езика ни? На какво ще спрат своето внимание и любопитство? Ние виждаме тази разлика и в гръцкия език, сиреч, че по един начин се говори между неуките хора, а по друг начин се пише в книгите. Ако например човек казва *ἐνοὶ ἀνθρώπου, μὴ μέρα, ὅ-*

пѣдобро совершѣнство, щото нѣмаме тѣакака нѣжда ѡтѣ чѣждезвѣчныте рѣчи, колкото то Бл҃госте; но ꙗ да ѡстанатѣ нѣкои чѣжестранны рѣчи по настоящемъ къ ѡзыкатѣ ни, ѡтѣ които нѣможете сократити да ѡтвѣгнемѣ, това нѣ ни прѣки голѣмо прѣпятствѣе на исправленіе то на ѡзыкатѣ ни, защото видимѣ ꙗ Сервнѣте ꙗ до днѣшнѣхъ дѣнь да ѡупотребяватѣ още нѣкои тѣрски рѣчи. Воистиннѣ ако начнемѣ ѡтѣ тѣка на тѣмъ да ѡтвѣгнемѣ ѡтѣ простолѡдныятѣ ꙗ подмыатѣ ѡзыки, ꙗ держимѣ се колкото ꙗ възможно до мѣнка та мѣ Олакѣнскіятѣ, скоро съ вѣжѣа помощь ще да видимѣ нѣкой ѡуспѣхъ ꙗ исправленіе на ѡзыко ни. ꙗко ли пишѣмѣ още по гнѣсно ꙗ ѡтѣ тѣа ѡбыкновенныятѣ простолѡднѣхъ ѡзыки, каквѣ ли ще показа да ѡучинимѣ на наша та любѣзна юность: ꙗли какѣо любовнѣтно ѡко ще да возвѣдимѣ къ нѣхныте нѣжны дѣши, кога то нѣма нищо любовнѣтно ꙗ достѣбно примѣчаніа къ ѡзыкатѣ ни; на щѣо ще прѣстратѣ своѣто вниманіе ꙗ любовнѣтство; нѣе видимѣ това различіе ꙗ къ Грѣческіятѣ ѡзыки. Защѣо сѣрѣчь дрѣго ꙗче се говорѣи между прѣстѣнѣте челоѣкѣцы, ꙗ дрѣго ꙗче се пишѣ къ книгнѣте. ꙗко на примѣръ говорѣи мѣжѣко *ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, μὴ μέρα, ὅ-*

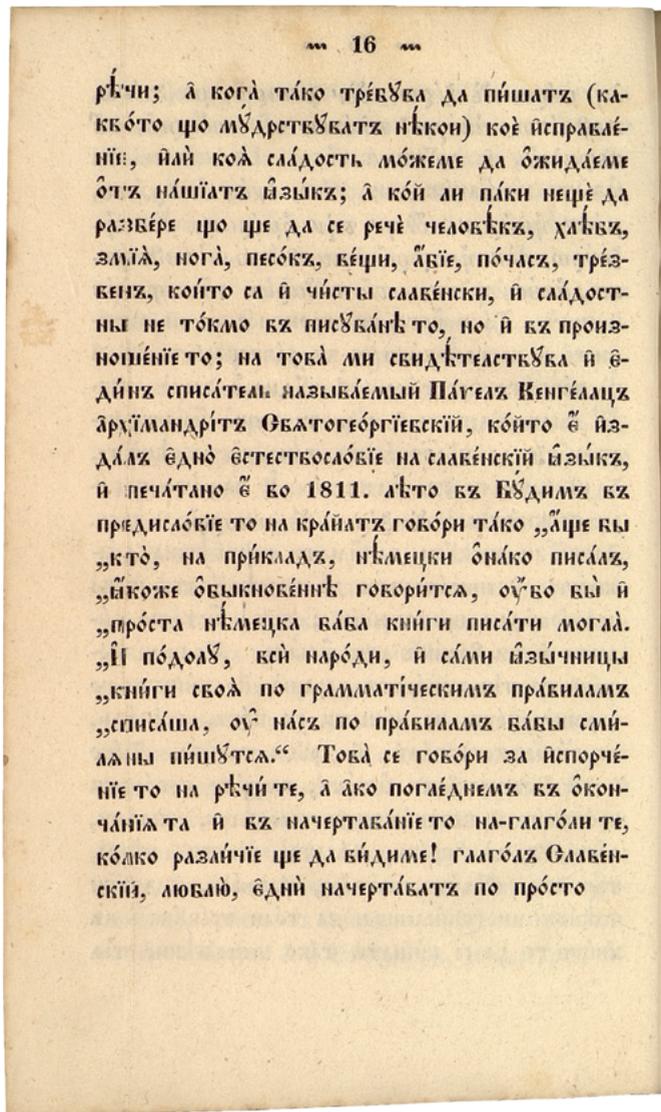
λη μέρα, δὲ ξέρω, δὲν μπορῶ, μαθαίνω, πεθαίνω, ἀκούω, πλένω, τῆ ποδαριῶ, τῆ κεφαλιῶ, ἢ дрѣги такиѣа. Вѣ писаниѣаτѣ ѡзѣкѣ ги нахѣждашѣ тако, ἐνός ἀνθρώπѣс, μίαν ἡμέραν, ὄλην τὴν ἡμέραν, δὲν ἡξέρω, δὲν ἡμπορῶ, μανθάνω, ἀποθνήσκω, ἀκούω, πλύνω, τῆ ποδαριῶ, τῆ κεφαλιῶ ἢ проч. Тако ἡсто ги произнѣсатѣ ἢ οὐчѣните ἢ честолоубѣкѣте кѣ разговорѣте си, ἢ не кѣкѣѣто простѣако. ἢ чѣдно ἔ зацѣ междѣ благородѣните ἢ сѣми те жени ѡматѣ честолоубѣе да произнѣсатѣ тако чѣсто рѣчѣте, ἢ не кѣто простолоубѣните. ἢ зацѣѣто гѣкѣри безкѣнижѣно δὲ ξέρω, δὲ μποрῶ, ἢ проч. За тѣ ли трѣвѣа да ѡматѣ неизвѣжна дѣлѣжѣностѣ ἢ списѣтеѣните да послѣдѣвѣатѣ токѣ простолоубѣно произнѣшѣнѣе; токѣ ἡсто тѣо кѣдѣме ἢ кѣ Россѣйскѣатѣ ѡзѣкѣ. Вѣ произнѣшѣнѣе тѣо тѣн гѣкѣратѣ харашѣ, но пишѣатѣ гѣо хорѣшѣ, бѣхѣ, но пишѣатѣ гѣо бѣгѣ, хѣспѣдѣ, но пишѣатѣ гѣспѣдѣ, ἢ дрѣги такиѣа. Тако ἢ кѣ Болѣгарскѣатѣ ѡзѣкѣ, зацѣѣто гѣкѣратѣ прѣсти те ἢ безкѣнижѣни те чѣловѣкѣци, чѣлаѣкѣ, лѣпѣ, замѣ, кѣрѣкѣ, пѣсѣкѣ, нѣкѣтѣ, нѣщѣ, тѣѣтакѣси, гѣдѣѣхѣ, пѣѣтѣора, тѣкѣрѣсѣ, ἢ дрѣги такиѣа мѣногѣчислѣнѣнѣ, за тѣо ли трѣвѣа ἢ кѣ кѣниги те да се пишѣатѣ тако непрѣмѣнѣно тѣа

λη μέρα, δὲ ξέρω, δὲν μπορῶ, μαθαίνω, πεθαίνω, ἀκούω, πλένω, τοῦ ποδαριοῦ, τοῦ κεφαλιοῦ и гр., в писменѣа езѣк ги намуѣраш така ἐнός ἀνθρώπου, μίαν ἡμέραν, ὄλην τὴν ἡμέραν, δὲν ἡξέρω, δὲν ἡμπορῶ, μανθάνω, ἀποθνήσκω, ἀκούω, πλύνω, τοῦ ποδαριοῦ, τοῦ κεφαλιοῦ и пр. Съцѣо така и ученѣте, и честолоубѣвите ги узговѣрят в общѣуванѣто си, а не кѣкѣто неукѣа. А чѣдно е, чѣ сѣрег блѣагѣорѣдѣниѣте и жениѣте кѣто цѣло [го] има честолоубѣиѣто га се проѣзнасѣят така чѣсто гѣумѣте, а не кѣто простолоубѣиѣто. И понежѣ безкѣнижѣниѣят кѣзѣа δὲ ξέρω, δὲ μποрῶ и пр., заѣѣа ли неизѣбежен гѣлѣг трѣбѣа га имат и писѣатѣлиѣте га слѣгѣват този простѣнарѣген узговѣр? Тоѣа съцѣѣто вижѣгаѣе и в русѣкия езѣк. Те проѣзнасѣят харашѣ, но го пишѣат хорѣшо, бѣх, но пишѣат бѣг, хѣспѣг, но пишѣат Гѣспѣг, и гр. Така и в блѣгарскѣа езѣк, понежѣ простѣте и безкѣнижѣни хѣра кѣзѣват чѣляк, лѣп, замѣ, кѣрак, пѣсѣк, нѣкѣт, нѣщѣ, тѣтакѣси, гѣдѣѣх, пѣѣтѣора, тѣкѣрѣсѣ, ἢ дрѣги такиѣа мѣногѣброѣни гѣругѣ, заѣѣа ли трѣбѣа непрѣмѣнѣно и в кѣниѣте така га се пишѣат тѣзи

¹⁸ Със значение „по-късно, после, навечер“.

¹⁹ Със значение „трезвен, богър“.

гуми? А след като трябва да се пишат така (както мъдруват някои), каква уредба или каква сладост можем да очакваме от нашия език? А кой ли пък няма да разбере какво ще се нарече човек, хляб, змия, нога, педок, вещи, абие, почас, трезвен, кошто са и узконно славянски, и сладостни не само в изписването, а и в изговора? Затова свидетелства и един писател, наречен Павел Кенгелац, архимандрит на Свето-Георгиевския [манастир], който е издал едно *Естествословие* на старославянски език, отпечатано през 1811 година в Бугим. В края на *Предисловието* казва така: „Ако някой например пише на немски така, както обикновено се изговаря, то и най-обикновената немска баба би могла да пише книги“. И по-долу: „Всички народи и самите езичници пишаха своите книги по граматически правила, а у нас се пише по правилата на милозливите баби“. Това се казва за изопачаването на гумите, а ако погледнем окончанията и образуването²⁰ на глаголните форми, колко разлики ще видим! Старославянския глагол люблю едни спрягат по-просто така:

²⁰ В значение на *образуване/формообразуване* в оригинала последователно се използва *начертание*. В осъвременения текст се предпочитат гнешните съответствия на понятието.

Н А С Т О Я Щ Е Е

ТАКО,	{ ЛЮБА ЛЮБИШЪ ЛЮБИ }	А ДРЪГЪ	{ ЛЮБИМЪ ЛЮБИШЪ ЛЮБИ }
ѢД.		ТАКО,	
МН.	{ ЛЮБИМЪ ЛЮБИТЕ ЛЮБАТЪ }	МН.	{ ЛЮБИМЕ ЛЮБИТЕ ЛЮБАТЪ }

П Р Е Х О Д Я Щ Е Е.

ѢД.	{ ЛЮБАХЪ ЛЮБАШИ ЛЮБАШЕ }	ѢД.	{ ЛЮБЕХЪ ЛЮБЕШЕ ТЪ ЛЮБЕШЕ ОНЪ, НА, НО. }				
				МН.	{ ЛЮБАХЪМЪ ЛЮБАХЪТЕ ЛЮБАХА }	МН.	{ ЛЮБЕХЪМЕ ЛЮБЕХЪТЕ ЛЮБЕХА }

ТАКО И, ПИША, ХЪДА, ПИА, ЗНАА, ЧЕТА, ЛЕА, ВИА, НОСА, БОДА, ГОБРА, И ПРОЧ. КОИТО ГЛАГОЛА ДРЪГЪ ПРОИЗХОДАТЪ ТАКО. ПИШЕМЪ (ИЛИ ПИСЪВАМЪ) ХЪДИМЪ, ПИЕМЪ, ЗНАЕМЪ (ИЛИ ЗНАМЪ), ЧЕТЕМЪ, ЛЕЕМЪ, БИЕМЪ, НОСИМЪ, БОДИМЪ, ГОБОРИМЪ, И ПРОЧ. И АКО ДА Ъ ПЕРКО ТО НАЧЕРТАНИЕ ПОПРАКО, ЧЪДИМЪСЕ КАТО НАЧЕРТАВАТЪ ОТЪ СЛАВЕНСКИТЕ ГЛАГОЛА, ПИЮ, ШИЮ, И ЗНАЮ, ПО ПРОСТО ПИА, ШИА, И ЗНАА, КАКЪО ЛИ НЕ МОЖАТЪ ПО ТОКА ПРАВИЛО ДА НАЧЕРТАВАТЪ И ОТЪ ДАЮ ДАА, ПО НАЧЕРТАВАТЪ ДАКАМЪ; КОЕТО ОКОНЧАНИЕ НА АМЪ КТОРО ТО ПОЛОЖЕНИЕ И ВЪ ЗНАЮ ПРО-

2

С е г а ш н о²¹

ег.: ЛЮБА, ЛЮБИШЪ, ЛЮБИ, А ГРУГУ ТАКА ЕГ.: ЛЮБИМЪ, ЛЮБИШЪ, ЛЮБИ;

МН.: ЛЮБИМЪ, ЛЮБИТЕ, ЛЮБАТЪ, МН.: ЛЮБИМЕ, ЛЮБИТЕ, ЛЮБАТЪ.

П р е х о д я щ е ²²

ег.: ЛЮБАХЪ, ЛЮБАШИ, ЛЮБАШЕ, ЕГ.: ЛЮБЕХЪ, ЛЮБЕШЕ (ТЪ), ЛЮБЕШЕ (ОНЪ, ОНА, ОНО);

МН.: ЛЮБАХЪМЪ, ЛЮБАХЪТЕ, ЛЮБАХА, МН.: ЛЮБЕХЪМЕ, ЛЮБЕХЪТЕ, ЛЮБЕХА.

Така и пиша, хоя, пия, зная, чета, лея, бия, нося, воя, говоря и пр., които глаголи гругу произнасят така: пишем (или писувам), ходим, пием, знаем (или знам), четем, леем, бием, носим, водим, говорим и пр. И ако първото формообразуване е по-правилно, чужа се, като от старославянските глаголи пию, шию и зная образуват опростено пия, шия и зная, защото не могат по това правило да образуват и от дяю – гая, а образуват гавам, което окончава на -ам според втория пример [по-горе], и зная про-

²¹ В значение на *сегашно време* в оригинала последователно се използва *настоящее*.

²² Имат се предвид формите за минало несвършено време. Трябва да се уточни, че от съвременна гледна точка терминологичната непоследователност в глаголната система е характерна за Неофитовата граматика, затова се предпочита да се запази оригиналното наименование на времената. Изключение се прави само за сегашно време и за минало несвършено време (когато не е в парадиigma).

изнасят знам, и пию – пием, и даю – давам? И при всички глаголи пазят винаги правилно окончание на **-м** или **-ам** като давам, гумам, слагам, или на **-ем** като пием, мием, шием, перем, или на **-ум** като ходим, молим, носим и пр. И се вижда, че тези окончания в 1 л. [ег. ч.] **-ам**, **-ем**, **-ум** произлизат според окончанието им от 2 л. [ег. ч.], или за правилност, за гладкост и за благозвучие, са пограждавали на 2 и на 3 л. [ег. ч.]. Сиреч ако 2 л. на един глагол окончава на **-аш**, 1 л. [ег. ч.] има **-ам** като гумам, гумаш, гума. Ако ли 2 л. [е на] **-еш**, 1 л. [е] **-ем** – като шием, шиеш, шие. Ако ли 2 л. [е на] **-иш**, 1 л. [е] **-им** – като ходим, ходиш, ходи. (Така и в IV спрежение на **-амъ** – баням, баняш, баня.) И при страдателните глаголи **се**, напр. любя **са** – едни го произнасят **ся**, други **са**, други **се**, и го поставят и пред глагола, и след глагола, например ако **ся** наричаш – ако **са** наричаш – ако **се** наричаш християнин. И това става най-често в условно²³ и повелително²⁴ [наклонение на] глагола, сир. пред които стоят някои частици²⁵ като **ако**, **гано**, **га**, **кога**, **когато**, и место-

износи знамъ, и къ пїю піемъ, и къ даю дѣвамъ, и къ сїчки те глаголы сохранѣва всегдѣ правнано окончанїе на мъ, или на амъ, като дѣвамъ, дѣмамъ, слагамъ, или на емъ, като піемъ, миѣемъ, шїемъ, перемъ, или на имъ, като ходимъ, мѣнимъ, носимъ, и проч. И кїдїсе тїа окончанїа къ перко то лицѣ амъ, емъ, имъ, да се произвѣдатъ ѳтъ втѳри те лица споредъ окончанїе то имъ, или за правнаноствѣ, за гладкостъ, и за благогласїе са подражѣли втѳри те и трѣти те лица. Опр. ако втѳро то лицѣ на-ѳдинъ глаголъ окончѣа на ашъ, перко то имѣ амъ, като дѣвамъ, дѣмашъ, дѣма. Яколи втѳро то ешъ, перко то емъ, като шїемъ, шїешъ, шїе. Яко ли втѳро то ишъ, перко то имъ, като ходимъ, ходишъ, ходи. (Тако и къ четвѣрто то сопрѣженїе на амъ, банамъ, банашъ, баня). И къ страдателны те глаголы са, като н. п. любюса, ѳднї го произвѣсатъ са, дрѳги са, дрѳги се, и полагатъ го и предъ глаголатъ и по глаголатъ, като н. п. ако са наричашъ — ако са наричашъ — ако се наричашъ Хрїстїанїнъ. И то вїеа по вѳшнї части къ сослагателны те, и подчинїтелны те глаголы, сир. предъ които предїдатъ нѣкои частици, като ако, дано, да, кога, когато, и мѣсто-

²³ В значение на условно наклонение (кондиционал) в оригинала се използва *сослагателно* (конюнктив). В съвременния български език термините условно наклонение и конюнктив съвпадат по смисъл.

²⁴ В значение на повелително наклонение (императив) в оригинала се използва *подчинително*.

²⁵ Употребата на частица в оригиналния текст е най-общо за несамостоятелните (или служебни) части на речта. В осъвременения текст, където е възможно, употребата ѝ се доуточнява.

имѣнѣа ѡнѣ, ѡнѣ, ѡнѣ, и дрѣги такиѣа (в)
 такожде и по глаголыте по славѣнскомѣ ѡ-
 бичноуѣнѣю, като цю са слѣдѣющѣте, хвалѣ-
 са - хвалѣса - хвалѣамсе самѣ, или вѣса - вѣ-
 са - вѣамсе по глагола. И коѣко то за пѣр-
 ко то са, то ѣ чѣсто Славѣнско, но не много
 ко оупотреѣанѣе кѣ прѣстѣатѣ ѣзыкъ. Но
 испѣтѣбѣсе за послѣднѣте двѣте са, и се, коѣ
 да ѣ пѣпраѣо, или пѣблизѣ до прѣко то.
 Нѣкон оутѣрждаѣамѣ за са, да ѣ то пѣпра-
 ко то и пѣблизѣко то до Славѣнско то са, но
 се ѣднѣ тоѣкмо доказѣатѣлствѣо, и то не тоѣко
 тѣрѣдо. И гогорѣатѣ заѣдѣ понеже двоглас-
 но то ѣ, состоѣтѣа ѡтѣ ѣ, и ѡтѣ а, като се
 ѣзостѣки ѣ-то, ѡстѣа ѣсто то Славѣнско а.
 То доврѣо, и мѣже вѣити да ѣ тако ѣзостѣке-
 но кѣ тоѣа са ѣ-то, и ѡстанѣло ѣ са, но нѣ
 не вѣдимѣ да прѣки тоѣа ѣсто то прѣстѣо ѣ-
 зыкъ и кѣ дрѣги нѣкон рѣчи, кѣ коѣ то стоѣ
 ѣ. И ѣко мѣжеше да са ѣзѣдн кѣ страдѣ-
 телнѣте глаголы ѡтѣ са ѣ-то, та да ѡстѣ-
 не са, заѣдѣ да не мѣже да се ѣзѣдн и ѡтѣ
 пѣтъ, та да ѡстѣне пѣтъ, или ѡтѣ пѣта пѣ-
 та, или ѡтѣ клѣтка клѣтка; и понеже тоѣа
 не мѣже да вѣде, ѣкно ѣ заѣдѣ ѣ вѣзосноѣ-

(в) Затоѣа, се, кѣ страдѣтел. глаголы, зрѣ и 39 примѣч.

2*

именя **мой, тя, то** и гр. (в)²⁶, така и след глаголи по старо-славянска традиция, както са следните: хваля ся – хваля са – хвалим се сам, или бия ся – бия са – бием се по главата. И колкото за първото **ся**, то е изконно славянско, но не се употребява много в обикновения език, а въпросът е за последните две **са** и **се** – кое е по-правилно или по-близо го правилното. Някои приемат **са** га е то по-правилно и по-близо го старославянското **са**, но само с едно свидетелство, и то не съвсем сигурно. И казват, че понеже двугласната **ѣ** се състои от **ѣ** и от **а**, като се махне **ѣ**, остава същото славянско **а**. Това гобре, може би и га е било така – от това **са** отпаднало **ѣ** и е останало **са**, но ние не виждаме га става това същото в обикновения език и в някои групи глуми, в които има **ѣ**. И ако можеше в страдателните глаголи га се махне **ѣ**, за га остане **са**, защо га не може га се извади и от **пѣтъ** и га остане **пѣт** или от **пѣта** – **пѣта**, или от **кѣтка** – **кѣтва**? И понеже това не може га стане, ясно е, че това схващане

²⁶ (в) За това се в страдателните глаголи виж и бележка 39.

е неоснователно и гнило. Защото всяко мнение трябва да се укрепи на някоя твърда основа, сир. на достатъчно доказателства, а нещо, което не може да се потвърди със сигурни и достоверни свидетелства, то не може да бъде правило, а само мнение, и винаги остава съмнително. Други установяват, че се е по-правилно, а и по-сладостно в изговора със следните говоди. Забелязва се, че обикновеният език винаги е отбягвал трудния изговор и е търсил лесното и тънкото, и по тази причина е променял винаги **ж** и **ѣ** на **е**. Защото в днешно време почти не чуваме в средисловие гласежа на **ж** и на **ѣ** в ежедневния език, а в старото време няма кой да ни обясни какъв е бил този изговор, както ясно се вижда от следните примери, защото вместо **ѡ**ше се казва беше, **вм.** **врѣма** – време, **дѡватъ** – севет, **дѡсатъ** – десет, **дѡта** – гете, **зѡтъ** – зет, **имѡ** – име (г)²⁷, **клѡтва** – клетва, **мѡгко** –

²⁷ (г) Виж за това и при Йоан Екзарх Български на стр. 68.

Понеже в Граматика се привеждат примери и разяснения от Йоан Екзарх Български за стария славянски език, трябва и всеки да знае каква е тази книга и кой е този Йоан, защото не се среща навсякъде. Тя е озаглавена така: „Йоаннъ Ексархъ Болгарскій. Исслѣдованіе обясняющее исторію словенскаго языка и литературы IX и X (то есть девятаго и десятаго) столѣтій, написано Константиномъ Калайдовичемъ“. Москва. Печатана в 1824 година: „Йоан Екзарх (както се обяснява в тази същата книга на стр. 9) е бил съвременник на светите славянски учители Кирил и Методий, които първи са изнамерили и съчинили славянските букви и са превели най-напред много църковни книги на славянски език. Защото казва така: „Знаменитият приемник на славата на съзателя на книжовния славянски език бил Йоан Презвитер (както той сам себе си нарича) и Екзарх Български, живял още при Методий и съвременник на храбрия победител на гърците – българския княз Симеон“.

телно и гнило това мнение, защото каквото мнение трябва да се потвърждава на някое твърдо основание, сир. на добри доказателства, а което нещо не може да се потвърди с добри и достоверни доказателства, то не може да бъде положение, но тъкмо мнение, и всегдѣ остава съмнително. Други подкрепятъ защо се, да е по-право, а и по-сладостно въ произношеніе то отъ слѣдующи те доказателства. Приличава защо простото и звѣкъ е отъбѣгивалъ всегдѣ мѣкото то произношеніе, и гонилъ е лесното и тънкото, и за тѣмъ причина е променѣвалъ всегдѣ **ж**, и **ѣ**, на **е**. Защото то на сегашно то време почти не чуваме гласѣтъ на **ж**-та и на **ѣ**-атъ въ средъ речі те въ простыятъ и звѣкъ, а въ старото време нѣма кой да ни докаже какво е било това произношеніе. Каквото се види имено отъ слѣдующи те примѣри. Защото **вѡ**шето **ѡ**ше говорѣ **ѡ**ше, **вм.** **врѣма** **врѣме**, **дѡватъ** **дѡсатъ**, **дѡсатъ** **дѡсатъ**, **дѡта** **детѣ**, **зѡтъ** **зѣтъ**, **имѡ** **имѣ**, (г) **клѡтва** **клѣтва**, **мѡг-**

(г) Зри отъкъ и въ Йоаннъ Ексархъ Болгарскѡмъ, на стрѣн. 68.

Понеже въ тѣмъ Грамматика се привеждатъ примѣри и доказателства отъ Йоанна Ексарха Болгарскаго

ко мѣко, мѣсо мѣсо, паматъ паматъ, плѣма плѣме, прадъ прадѣмъ, пѣдъ пѣда, патъ пѣта, патокъ петокъ, пѣтъ пѣтъ, рѣдъ рѣдъ, свѣтецъ свѣтецъ, сѣма сѣме, срѣца срѣца, сѣма сѣме, тѣма тѣме, телѣ телѣ, трасѣ трѣсѣмъ, тѣжкѣ тѣжкѣ, и въ глаголите въ вторице и третице лица, като стоаше стоаше, ходаше ходаше, поаше поаше, изадѣ изадѣ, и други много. Или ако да не е отъбѣгвалъ отъ произношеніето на а-та и ѣ. а то по нѣкое обикновеніе променѣвалъ е а и ѣ, на е. Защо то имаме свидѣтелства о-

за старыятъ Славѣнски ѣзыкъ, потребно е и да знае колкѣи каква е тѣа книга, и кой е тѣи Іоаннъ защо то се не нахожда сегаде. Она се надписва тако: „ІОАННЪ ЕКСАРХЪ БОЛГАРСКИИ — наследованіе объясняющее исторію Словенскаго языка и литературы IX и X (то есть девятаго и десятаго) столѣтій нашего Константина Калайдовичемъ — Москва“. Печатана въ 1824 годѣ: Іоаннъ Ексархъ (както се извалява въ тѣа истата книга настрѣн. 9.) былъ е секретаремъ свѣтѣмъ Кірілла и Меодію сучителѣмъ Славѣнскимъ, които са първо изнашли и сочинили Славѣнските писмена и прекали най напредъ много църквны книги на Славѣнскіятъ ѣзыкъ. Защо то говори тако: „Знаменитый преемникъ славы обра-

— меко, мѣсо – месо, паматъ – памет, плѣма – племе, прадъ – прегем, пѣдъ – пегя, патъ – пета, патокъ – петък, пѣтъ – пет, рѣдъ – рег, свѣтецъ – светец, сѣма – сламка, срѣца – среща, сѣма – семе, тѣма – теме, телѣ – теле, трасѣ – тресем, тѣжкѣ – тежък, и при глаголите въ 2 и 3 л. като стоаше – стоеше, ходаше – ходеше, поаше – поеше, изадѣ – узяге и гр. Или ако не е узбягвал изговора на а и ѣ, то по някаква привичка е променял е, а и ѣ въ е, защото имаме свидѣтелства

Той е (сир. Йоан) превел *Богословието* на свети Йоан Дамаскин и *Шестоднева* на свети Василий Велики и други книги на славянски език.

Тази книга (сир. *Йоан Ексарх*) е твърде любопитна и запомняща се, защото всеки любопитен вижда в нея като през някое огледало много и различни старини и вижда какъв е бил славянският език в самото си начало, когато е започнал да се изгражда.

за това от едно време. В *Йоан Екзарх Български*²⁸ на стр. 59, р. 17, стои така: отъ свѣтаго Василіа вѣм. отъ свѣтаго Вас., и на стр. 61, р. 13 – слово петое вѣм. слово пѣтое, и на стр. 117, р. 1, 3 и 4 – крещая ти се, яви се, възлюбленнаго те, сына именуе, явлей се Хрїсте Боже вѣм. крещаящѣ ти сѣ, яви сѣ, възлюбленнаго тѣ, сына именуѣ, явлей сѣ Хрїсте Боже, и р. 12 в бел. 97 – трудих се о семь писанїи, и р. 16 – поче се писатъ, и по-году – съврши се, и по-году – въ време то, и на стр. 63, р. 5 в първата колона – дивить се, и по-году –

тѣмъ и отъ старо време. Въ Іванѣкъ Ѳзархъ Българскѣмъ, на стран. 59. рѣдъ 17. тако стои отъ свѣтаго Василіа. вѣм. отъ свѣтаго Вас. и на стран. 61. рѣдъ 13. слово петое, вѣм. слово пѣтое, и на стран. 117. рѣдъ 1. 3. и 4. крещаящѣ ти се, яви се, възлюбленнаго те сына именуе, явлей се хрїсте боже. вѣм. крещаящѣ ти сѣ, яви сѣ, възлюбленнаго тѣ сына именуѣ, явлей сѣ Хрїсте Боже. и рѣдъ 12. въ примѣч. 97. трудих се о семь писанїи. и рѣдъ 16. почесе писатъ. и ниже а съврши се. и ниже въ време то. и на стран. 63. рѣдъ 5. въ перколѣмъ столпѣ. дивить се. и ниже,

„звателя книжнаго языка словенскаго, былъ Іоаннъ пресвитеръ (какъ онъ самъ себя называетъ) и Екзархъ болгарскій, еще жившій при Меѳодію и современный отважному побѣдителю Грековъ, Болгарскому князю Симеону. Тѣмъ ѣ (сир. Іоаннъ) превѣлъ вѣгослѣвію свѣтаго Іоанна Дамаскина, и шестидневникъ свѣтаго Василіа великаго, и другїи книги на Славенскїи ѣзыкѣ. Таѣмъ книга (сир. Іоаннъ Екзархъ) вѣсѣмѣ ѣ лѣкѣопїтна и достопамятна, зашѣмъ то секоѣ лѣкѣопїтѣнѣ глѣда къ нѣмъ лѣбѣги и различнѣ дрѣвности како презѣ некѣе ѣгледѣло, и вїди какоѣзъ ѣ былъ Славенскїи ѣзыкѣ къ самоѣ то своѣ началѣ когѣто ѣ началѣ да се вѣоѣбразѣва.

²⁸ В осъвремененя текст по правило в правописа на примерите от старославянски език се следва оригиналното печатно издание, дори и га съдържа някои отклонения от възприетата норма. Всички цитати от книги обаче са сравнявани с техните оригинални издания, като по тях са нанесени необходимите корекции.

чудитѣсе. ѿ нѣже, стоеща вм. стоѣща. и на стран. 64. редь 4. кз пѣркомъ столѣѣ, чудитѣ се имъ пунъ аще се прилучитѣ ему и кнеза видѣти сѣдеща. ѿ нѣже, носеща. ѿ нѣже, висещъ. ѿ нѣже, сѣдеще. ѿ нѣже, въ зращашесе. ѿ нѣже, чудитисе. ѿ нѣже, паче се можетъ извѣстѣнѣе чудити. ѿ нѣже, слънцьомъ же и мѣсецемъ. ѿ нѣже, и умъ си погублю чюдесе, вм. чюдѣса. ѿ нѣже, гдѣ ли естъ привезанъ. ѿ нѣже, удивисе видѣнїе твое мною. ѿ нѣже, возвесели ме Господи. ѿ нѣже, и возрадуосе, якоже въ звеличшесе дѣла твоя. и на стран. 66. кз пѣркомъ столѣѣ, редь 5. обрещеть. ѿ нѣже, редь 35. преводитѣ се. ѿ нѣже, показатѣсе. и на стран. 67. редь 20. якоже име естъ Еллинъскыи. ѿ нѣже, еже се речеть. ѿ нѣже, ходещи ми. ѿ нѣже, глаголетѣсе. ѿ дрѣги подѣвни многочисленни примѣри кз тѣхъ ѿста та кнїга се нахѣждатъ, каккѣ то мѣже да вїди сѣкой до самѣятъ край. Тако вїдиме ѿ мѣстонлѣнїѣ та ма, та. да ги пронзносї простѣю ѿзвїкъ ме, те. Като вїеши ме, вїемъ те, какѣсто вїеши ма, вїю та. (Каккѣто се вїди ѿ дрѣгъ погорнїатъ старъ примѣръ, возвесели ме Господи.) Токѣ ѿсто то се примѣчѣ-

чудитѣ се, и по-голу – стоеще вм. стоѣща, и на стр. 64, р. 4, в 1 кол. – чюдитѣ се имъ тунъ аще се прилучитѣ ему и кнеза видѣти, сѣдеща, и по-голу – сѣдеще, и по-голу – възвращьша се, и по-голу – чюдити се, и по-голу – паче се можетъ извѣстѣнѣе чюдити, и по-голу – слънцьемъ же и мѣсецемъ, и по-голу – и умъ си погублю чюдесе, вм. чюдѣса, и по-голу – гдѣ ли естъ привезанъ, и по-голу – възвесели ме Господи, и по-голу – и възрадѣю се, якоже възвеличиши се дѣла твоя. И на стр. 66 в 1 кол., р. 5 – обрещеть, и по-голу, р. 35 – преводитѣ се, и по-голу – показатѣ се, и на стр. 67, р. 20 – якоже име естъ Еллинъскыи, и по-голу – ходещиими, и по-голу – глаголетѣ се, и груги погорни многобройни примери се намират в същата тази книга до самия ѿ край, както може да види всеки. Така виждаме и местоименията ма, та да се изговарят в ежедневния език **ме, те** като биеш ме, бием те, вместо вїеши ма, вїю та. (Както се вижда и от по-горния старинен пример възвесели ме Господи.) Това същото се забеляз-

ва и за **Ъ** в ежедневния език, както и за **А**. Защото вместо бѣгаю обикновеният изговор е бегам, вѣда – бега, влѣдъ – блег, вѣлъ – бел, вѣхъ – бех, вѣжди – вежди, вѣнецъ – венец, вѣра – вера, вѣтръ – ветър, гнѣздо – гнездо, грѣхъ – грех, дѣло – дело, желѣзо – железно, звѣзда – звезда, колѣно – колено, лѣнивъ – ленив, лѣто – лето, мѣра – мера, мѣсто – место, мѣсѣцъ – месец, недѣла – неделя, нѣкій – некой, нѣкогда – некога, нѣмъ – нем, плѣнъ – плен, понедѣльникъ – понеделник, прѣсенъ – пресен, пѣна – пена, пѣснь – песен, пѣшъ – пеш, рѣдко – рѣдко, рѣжъ – режем, рѣка – река, рѣчь – реч, свѣтъ – свет, слѣпъ – слеп, смѣхъ – смех, снѣгъ – снег, срѣтаю – срещам, стрѣла – стрѣла, сѣдло – седло, сѣжъ – сѣжим, сѣку – сечем, сѣно – сено, тѣснѣй – тесен, тѣсто – тесто, тѣло – тело. Така и при местоименията мнѣ, тебѣ, себѣ – мене, тебе, себе. И при наречията добрѣ, злѣ – добре, зле и гр. За **Ъ** нямаме свидетелства от старите времена както за **А**, но гостатъчно указва обикновеният и всеобщ изговор (g)²⁹. А

²⁹ (g) За това свидетелства и г-н Анастас Стоянович в *Цветообращието* си, който в *Предисловието* на стр. XI казва така: „Аз преди да пристѣпя към своя замисъл, усетих и онези трудности, които произлизат от липсата на граматика и речник на нашия език, заради това бях решил да използвам естествен правопис, както се вижда в *Посветителното писмо*, сиреч без да използвам близките по произношението си букви **и, ѝ, ъ, о, ѡ, ѡ, е, ѣ, ѡу** и **Ѹ**, където те попадат в трудни за запаметяване правописни правила. А щях да последвам онзи изговор, който узконно съществува в говора на всекиго от нас“. Кой е впрочем този природен изговор, който съществува в говора на всекиго, а той не го използва, а е изменил малко природното в превзето (или по-добре да кажем – поквареното в по-уредено)? Който чете *Посветителното писмо* в началото на *Цветообращието* му, ще види, че никъде в него Негово словесие не е употребил **Ъ** в онези гуми, в които е правилно трябва да се изписва с **Ъ**, както ги е написал на групи места по цялото *Цветообращието*. В онзи текст стои: бедноста вместо бѣдността,

ка и за **Ъ** къ прѣстигати ѡзвѣсти, каккото и за **А**-та. Защото както вѣгаю, просто то произношѣние гогори вѣгамъ, вѣда вѣда, влѣдъ влѣдъ, вѣлъ вѣлъ, вѣхъ вѣхъ, вѣжди вѣжди, вѣнецъ вѣнецъ, вѣра вѣра, вѣтръ вѣтръ, гнѣздо гнѣздо, грѣхъ грѣхъ, дѣло дѣло, желѣзо желѣзо, звѣзда звѣзда, колѣно колѣно, лѣнивъ лѣнивъ, лѣто лѣто, мѣра мѣра, мѣсто мѣсто, мѣсѣцъ мѣсѣцъ, недѣла недѣла, нѣкій нѣкій, нѣкогда нѣкога, нѣмъ нѣмъ, плѣнъ плѣнъ, понедѣльникъ понедѣльникъ, прѣсенъ прѣсенъ, пѣна пѣна, пѣснь пѣснь, пѣшъ пѣшъ, рѣдко рѣдко, рѣжъ рѣжемъ, рѣка рѣка, рѣчь рѣчь, свѣтъ свѣтъ, слѣпъ слѣпъ, смѣхъ смѣхъ, снѣгъ снѣгъ, срѣтаю срѣщамъ, стрѣла стрѣла, сѣдло сѣдло, сѣжъ сѣдимъ, сѣку сѣчемъ, сѣно сѣно, тѣснѣй тѣснѣй, тѣсто тѣсто, тѣло тѣло. Така и въ мѣстонамѣна та мнѣ, тебѣ, себѣ, мене, тебе, себе. И въ нарѣч. добрѣ, злѣ, добрѣ, злѣ, и дрѣги такива. За **Ъ**, нѣмаме свидѣтелства отъ старите времена, каккото за **А**-та, но докато ни свидѣтелствувка прѣсто то и ѡбщото произношѣние. (А) а

(А) На това свидетелствувка и К. Анастас Стоянович въ цѣлѣтобращието си, който гогори така въ предисловието на стран. XI. „Аз прѣдъ

друга гума **а** да се променя на **а**. Прочее едн свидетел ли е по-гостоверен, или сто? „С устата на двама или трима свидетели ще стане всяка гума“³⁰, се казва в Свещеното евангелие, а не при едн,

Друга рѣчь да се промѣниѣа **а** на **а**. Ъднѣз ли ѣ прочее свидѣтель подостовѣренъ, или сто; „при оустѣхъ во двоѣ или трѣхъ свидѣтели, „станетъ кѣлкъ глаголъ“ говори се во свѣщенномъ Ѳвѣнгеліи, а не при ѣднѣз,

„вм. да сѣдѣнствѣва. Ъз дѣломъ, вм. въ дѣломъ.
 „На ѣдно то, вм. на ѣдното. Челсвкокобѣе,
 „вм. челоѣкокобѣе. Сѣнка, вм. сѣнка. Да совесѣ-
 „дѣва, вм. да совесѣдѣва. Бѣдствіе, вм. бѣд-
 „ствіе. Да послѣдѣватъ, вм. да послѣдѣватъ.
 „Примѣри, вм. примѣри. Да оѣкрепѣлака, вм. да
 „оѣкрѣпѣлака. Благовѣствѣкамъ, вм. благовѣствѣ-
 „вамъ. Благодарѣніа та, вм. благодарѣніа.“ Ъв-
 но ѣ прочее и ѣтъ тѣа К. Анастѣоски примѣри,
 заѣд натѣрѣанъ то на-сѣко то Ъългарско произно-
 шѣніе не ѣвѣча да произѣси **ѣ**, каквѣ то неѣвѣ-
 ча и **а**-та. Но правописѣніе то ги ѣвѣча. Заѣд
 ѣко напишѣшиз нѣма женѣ (αλαλος γυνή) ѣсѣз
 ѣ, ѣе да стѣне нѣма женѣ (δεν ѣχει γυναικα)
 тѣко и лѣкз (ιατροικόν) и лѣкз (ѣлаφρός) кѣл-
 ко ѣ голѣмо различіе междѣ нѣма женѣ, и нѣма
 женѣ! За тоѣа, коѣри и нѣкоѣо словѣсіе пѣдо-
 лѣ тѣко: „Ѣла по нѣкоѣси причини оѣпотрѣвѣха
 „Славѣнско то правописѣніе“. Тѣа са прочее при-
 чини а не други. Заѣдѣо причина та на-пра-
 вописѣніе то (сѣрѣчь на-различныте ѣккы) не
 ѣ за оѣукрашѣніе, не за да раздѣли рѣчь, ѣтъ
 рѣчь кой то имѣтъ ѣднакѣвз глѣсз, а различ-
 но знаменокѣніе.

³⁰ По Евангелие от Матей 18:16: „Ако не послуша, взми със себе си още едного или двама, та с устата на двама или трима свидетели да се потвърди всяка гума“. (Срв. Второ послание на св. ап. Павел до коринтяни 13:1.)

кой то никогда не ѣ прѣдѣтенъ и достовѣренъ. Тако и за неправото оупотребленіе на-и, дѣто немѣ ѣ мѣсто то. нѣкои пишатъ тако. Нимѣжи нѣкой да познаѣ, кѣмѣсто не мѣже нѣкой да познае. Защо то и въ Олакѣнското стои не мѣжетъ, а нѣ ни мѣжитъ, и, да познаѣтъ, а нѣ да познаѣтъ, да призѣмни, кѣм. да презѣме. ще ѣди, кѣм. ще ѣде. да покажи, кѣм. да покаже. рѣчи, кѣм. рече. приградѣнъ, кѣм. преградѣнъ. Направѣни ѣдѣли, кѣм. направѣни. Яко ѣмахмы, кѣм. Яко ѣмахме. Можи, кѣм. мѣже. Да спичѣла, кѣм. да спечѣламы. Ни ще ричѣ, кѣм. не ще рече. Кой то придѣватъ на мѣн те рацѣ, кѣм. кой то предѣватъ. Да стѣни, кѣм. да стѣне. рикѣ, кѣм. рекѣ. Не ѣ мѣчно да ѣ наѣчи (сир. арифметѣката) кѣмѣкъ оучѣтель, и да ѣ придадѣ на скѣн те оучѣнищѣ, кѣм. да ѣ предадѣ. Прикопахѣ лѣзе то пѣтъ шѣсть пѣти, кѣм. прекопахѣ. Ёсѣнь, кѣм. ёсѣнь. Кога испѣни, кѣм. кога испѣдне. Като снисѣ ѣищѣ, кѣм. като снесѣ. Правѣны, кѣм. прѣвѣни. Да мѣтѣтъ, кѣм. да метѣтъ. Прѣскачѣше, кѣм. прѣскачѣше. Като призѣ Мѣгара, кѣм. като презѣ. Припѣрахѣса ѣдинъ пѣтъ, кѣм. прѣпѣрахѣсе. Кѣмѣта ѣназархова бѣишъ, кѣм. бѣишъ. Катадѣвно скѣн испѣтованѣе, кѣм. скѣн испѣтовѣ. Аѣкѣргъ придадѣ на лакедемѣ-

който никога не е приет за достоверен. Така и за неправилната употреба на **и**, където не му е мястото. Някои пишат така *ни можи никой да познай* вместо *не може никой да познае*. Защото и в старославянския стои не можеть, а не ни можит, и да познаеть, а не га познаит, га призѣмни *вм. преземе*, ще иги *вм. ще иге*, га покажи *вм. га покаже*, речи *вм. рече*, приграден *вм. преграден*, направѣни *вм. направени* ако имахмы *вм. ако имахме*, можи *вм. може*, га спичѣла *вм. га спечѣлим*, ни ще риче *вм. не ще рече*, кой то придаватъ на мои те раця *вм. който предаватъ*, га стѣни *вм. га стане*, риве *вм. реве*, не е мѣчно да ѣ наѣчи (сир. арифметѣката) всѣкъ оучитель, и да ѣ придаге на свои те оученицы *вм. га я придаге*, прикопахѣ лѣзе то пѣтъ шѣсть пѣти *вм. прекопахѣ*, есѣнь *вм. есѣнь*, кога испѣни *вм. кога изпадне*, като снисѣ ѣищѣ *вм. като снесе*, правѣны *вм. правени*, га мѣтѣтъ *вм. га метѣтъ*, прѣскачѣше *вм. прѣскачѣше*, като призѣ Мѣгара *вм. като презѣ*, припѣрахѣса единъ пѣтъ *вм. прѣпѣрахѣса* едина пѣтъ *вм. прѣпѣрахѣсе*, кожата Аназархова бѣишъ *вм. бѣишъ*, катадѣвно свой испѣтованѣе *вм. свое испѣтовѣ*, Аѣкѣргъ придаге на лакедемо-

нанитѣ изрѣдны закѣны вм. предаге, придѣтъ вм. предатѣ. А най-значителната забележка е следната: – Не знаихъ чи е твой! – а той мѣ рече: – Ами не знаи ли чи не е твой? вм. не знаахъ, че не е твое, ами не знаа ли, че не е твое... Така и в многобройни групи групи. А вместо **и** пак [стои] **е**, където не му е мястото – намереха вм. намериха, защо нема крела вм. крила, истенско благородіе вм. истинско, грознена вм. грознина (т.е. грозота), бащено то мѣ состоаніе вм. бащиното мѣ, мысли за сетнена та вм. за сетнината, воистена вм. воистина, балена от ѱице вм. белуна, высочена вм. высочина, гоходе вм. гоходи, леснена вм. леснина, пать стотенъ вм. пать стотинъ, голжена вм. голжина, козена вм. козина, сачева вм. съчива, европеаненъ вм. европеанинъ, американенъ вм. американинъ и многобройни групи. Така и при глаголите [за] 1 л., мн. ч., сегашно време вместо **є** [стои] **ы**, където не му е мястото. И това **ы** [те] гържат и утвърждават, понеже **ы** стои в старославянските глаголи вѣмы, ѱмы, имамы, ємы и пр., затова и те пишат **ы**. Но тези глаголи са неправилни в старославянския език

нанитѣ изрѣдны закѣны, км. предаде. Придѣтъ, км. предѣтъ. **ѱ** най-достойно примѣчаніа єсть сѣдѣющее. Не знаихъ чи є твой: а той мѣ рече: ами не знаи ли чи не є твой; км. не знаахъ че не є твоє, ами не знаа ли че не є твоє; тако и кз дрѣги многочисленны рѣчи, **ѱ** кмѣсто и пакѣ є, дѣкато не мѣ є кмѣсто то. Намѣрѣха, км. намѣриха. Защо нема крела, км. крила. Истенско благородіе, км. истинско. Грознена, км. грознина (то єсть грозота) бащено то мѣ состоаніе, км. бащино то мѣ. Мысли за сетнена та, км. за сетнината. Воистена, км. воистина. Балена отъ ѱице, км. белуна. Высочена, км. высочина. Доходе, км. доходи. Леснена, км. леснина. Пать стотенъ, км. пать стотинъ. Должена, км. должина. Козена, км. козина. Сачева, км. съчива. Европеаненъ, км. европеанинъ. И дрѣги такѣа многочисленны. Тако и кз глаголы те първаго лицѣ, множеств. числа, крѣмена настоѣщаго. Бѣкѣсто є, км. дѣкато не мѣ є кмѣсто то. И за това **ы** крѣпѣтса и подтверждѣватъ, защо кз Олакѣнскитѣ глаголы вѣмы, ѱмы, имамы, ємы, и проч. Понѣже стои **ы**. затѣ и днѣ пишатъ **ы**. но тѣи глаголы са кз Олакѣнскѣтъ ѱѣмѣхъ неправилни,

така и в множествено [число] – гўмаемъ – гўмамъ, с добавено -е гўмаме, гўмаете – гўмате, гўмають – гўматъ. А от гўмамы със **ы** трябва да се образува и 2 л. гўматы, колко е неуместно наистина! А ако се напише с **и** – гўмати, тогава съвпага с инфинитива³¹ дѣмати (λέγειν) като творити, стоати, ходити и пр. Всеки ясно вижда от това обяснение колко е неуместно това **ы**, [както] и такова формобразуване. А и в старославянските правилни глаголи никъде в окончанията не виждаме **ы**. Всички тези горепосочени злоупотребии се намират в *Буквара*, издаден в 1824 г. на обикновен български език от Петър Х. Берович. Така и в многобройни групи глаголи неуместно пишам **ы**. Колкото за **ы**, че трябва да се пише, където си му е мястото, напр. сынъ (υἱός) за разлика от синъ (γαλάζιος), быхъ и быхъ – и превиша емѹ голени (καὶ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη)³², и превиша тамо три дни (καὶ διέτριψαν ἐκεῖ τρεῖς ἡμέρας)³³, и във винителен падеж за разлика от именителен, напр. злите челоѡцы (οἱ κακοὶ ἄνθρωποι), злите челоѡцы (τοὺς κακοὺς ἄνθρώπους) и гр. На това няма

Тѡко ѡ кз множетвенните дѣмаемъ дѣмамъ, ѡ сз приложѣнїемъ е, дѣмаме, дѣмаете дѣмате, дѣмаютъ дѣматъ. ѡ ѡтъ дѣмамы сосъ ы, трѣѡѡка ѡ кторото лице да се начертѡе дѣматы, колко ѡ везмѣстно по истинѣ! ѡ ако се напише сосъ и, дѣмати, тогѡка совпаде сз наклонѣнїе неопредѣленно, дѣмати (λέγειν), като творѣти, стоѡти, ходѣти, ѡ проч. Иѣно глѣда всѡкъ ѡтъ токъ доказѡтелство, колко ѡ везпѣтно токъ ы, ѡ такоѡа начертѡнїе. ѡ ѡ кз Олакѣнски те прѡкнаны глаголы нѣкаде не кѣдиме ы кз ѡкончѡнїѡта. Оѡчки те тѣѡ предрѣченнѡ злоупотреблѣнїѡ нахѡждатсе кз Бѡкъѡръ издѡденнѡкъ ко 1824 лѣто, на прѡстѡятъ изѡкъкъ Бѡлгарски, ѡтъ Пѣтра Х. Пѣрокѡча. Тѡко ѡ кз дрѡги многочѣсленнѡ глаголы везмѣстно пишѡтъ ы. Колкото за ы-то заѡщо трѣѡѡка да се напиѡѡка дѣка си ѡма местѡто, като н. п. сынъ (υἱός) кз разлѡчѣе сынъ (γαλάζιος) вѡкъ ѡ вѡкъ ѡ преѡиша ѡмѡ голени, (καὶ κατέαξαν αὐτῶ τὰ σκέλη), ѡ преѡиша тѡмо трѣ дни (καὶ διέτριψαν ἐκεῖ τρεῖς ἡμέρας) ѡ кз кинѣтѣннѡте падеѡки, кз разлѡчѣе ѡтъ ѡменѣтѣннѡте, като н. п. зѡи те челоѡѡцы (οἱ κακοὶ ἄνθρωποι), зѡи те челоѡѡцы (τοὺς κακοὺς ἄνθρώπους) ѡ дрѡги такѡѡа. На токъ нѣма нѣ-

³¹ В значение на инфинитив в оригинала се използва неопределено наклонение.

³² По Евангелие от Йоан 19:33: „А когато гождоха при Исуса и Го видяха вече умрял, не Му превиша пишцѡлите“.

³³ По Книга на Исус Навин 2:22: „Те трѡгнаха и отигоха в планината и останаха там три дни, докато се върна потерята“.

кой да противоречи. Ако и да искаха някои на сегашно то време со ксѣлих да изоставаатъ ѡ, н, з, ѡ, и да начнатъ отъ тѣка на тѣмъ да пишатъ тоѣмо со съ і, което е со ксѣлих странно оу насъ. Защо ако искључиме тѣа писмена, каквѣ можемъ да раздѣлимъ раздѣлатъ на-сѣдѣющее слово. Все живѣщии въ мѣрѣ благоугодни отъ богу. И, не вси живѣщии въ мѣрѣ благоугодни сѣтъ богу. И дрѣги такива. А и сѣми те Русси и Серви, кои то са понапредъ начнали да испракатъ ѣзыкатъ си, не са ги искључили до днесъ. И ако въ тѣа вѣкы со ксѣлих вѣлихъ бесполезны въ ѣзыкатъ, Русси те трѣвѣкаше понапредъ да ги испракатъ. Кѣмо то за ѡксѣи те що ѣскатъ някои да ги изоставаатъ въ прѣстѣлатъ ѣзыкѣ, ѣма си мѣсто то, зашто то са много несогласни Болгаре те въ ѡксѣи те, а дрѣго зашто ѣмаме примѣръ и отъ Русси те и отъ Серви те, и отъ сѣчки те европейски ѣзыци. Но коѣ въ тѣѣта вѣла нѣма, ако въ стоѣли и ѡксѣите, каквѣ то що стоѣтъ и въ Грѣческѣатъ, и не причинѣкатъ мѣ никакѣкъ вѣдѣ; со съ ѡксѣи те можемъ по да си испракиме ѣзыкатъ, зашто ще да мѣчиме всегда по възможности нашия да ги тѣраме дѣка то трѣвѣка, и ще да отѣвѣгнѣва-

никой га противоречи. Дори и га искаха някои въ днешно време съвсемъ га изоставаатъ ѡ, и, з, ѡ и га започнатъ отъ сега на тѣтъкъ га пишатъ само съ і, което е съвсемъ необичайно за насъ. Защото, ако изкључимъ тѣзи букви, какъ можемъ га разграничимъ смисѣла на следния изразъ – вси живѣщии въ мѣрѣ благоугодни сѣтъ Богу и не вси живѣщии въ мѣрѣ благоугодни сѣтъ Богу и гр. А и самите руси и сѣрби, които по-напредъ са започнали га обновяватъ езика си, не са ги изкључили до днесъ. И ако ли тѣзи букви са били съвсемъ бесполезни въ езика, русите трябваше по-рано га ги изхвърлятъ. Колкото за ударенията³⁴, които някои искатъ га ги премахнатъ отъ обикновения езикъ, [и те] си иматъ мястото, защото българите са много разединени въ ударенията и още зашто имаме примеръ и отъ русите, и отъ сѣрбите, и отъ всички европейски езици. А каква загуба бихме имали, ако ударенията си стояха, както стоятъ и въ грѣцки [езикъ] и не му причиняватъ никаква вреда? Съ ударенията можемъ по да си устроимъ езика, зашто ще можемъ винаги споредъ нашите възможности га ги поставяме, кѣдето трябва, и ще избягваме

³⁴ В значение на ударение въ оригинала последователно се използва *оксия*.

да ги поставяме и изговаряме [там], където не трябва. Напр. едни казват трѣбува, а други – трѣбува, но в старославянския стои трѣветъ, затова е и по-правилно да се изговаря и пише трѣбува, а не трѣбува. Така и работта, други изговарят работа, а в старославянския стои рабѣта (а и в друг смисъл). Така и гумно, платно, перѣ, четъри някои изговарят гъмно, платно, перѣ, четъри, но първите са по-правилни, защото така стоят в старославянския език. Някои пък казват глава, нога, рѣка, нѣбо, мѣсо, ухо, ѡко, гърва и гр., когато ги произнасят без член, а когато ги произнасят членувано, тогава преместват ударенията в крайната сричка³⁵ – главата, ногата, рѣката, небѣто, месѣто, ухѣто, окѣто, гървѣто и пр. Такова обръкване в ударенията не виждаме да има и в гръцкия език, в който изконно има членуване. И ако изговарят кефали, подари, хѣри, оуранѣс без член, и с член пак ги произнасят така. Но това вероятно става в нашия език, защото членът стои след имената, а не прег имената както при гърците.

Така и за азбуката, че трябва да приеме някакво съкращаване или преобразуване само

ме да ги не тѣраме и произнесиме дѣкато не трѣвѣка. Като н. п. едни гѣбѣратъ трѣвѣка, а дрѣгѣ трѣвѣка, но въ Олавѣнско то стои трѣвѣтъ, затѣ ѣ и попрако да се гѣбѣри и писѣка трѣвѣка а нѣ трѣвѣка. Тако и, рабѣта, дрѣги гѣбѣратъ рабѣта, но въ Олавѣнско то стои рабѣта (аще и въ дрѣгѣ рабѣта). Тако и гѣмно, платно, перѣ, четъри, нѣкои гѣбѣратъ гѣмно, платно, перѣ, четъри, но първите са попраки, заѣто то тако стоатъ въ Олавѣнскитъ ѣзѣкъ. Нѣкои пакѣ гѣбѣратъ глава, нога, рѣка, нѣбо, мѣсо, оухо, ѡко, дѣрво, и дрѣги такава, когѣто ги произнесатъ безъ членѣ, а когѣ ги произнесатъ съз членѣте, тогѣка сѣматъ ѡкѣнте на крайнитъ слѣтъ, главатъ ногатъ, рѣкатъ, нѣбо то, месѣто, оухо то, ѡко то, дѣрвѣто, и проч. коѣто разбраѣние въ ѡкѣнте не видѣме да ѣма, и въ Грѣческитъ ѣзѣкъ, коѣто вѣстѣтвенно ѣма членѣ. Но ако гѣбѣратъ кефали, подари, хѣри, оуранѣс, безъ членѣ, и съ членатъ тако ги пакѣ произнесатъ. Но тогѣ нѣгли вѣка въ нашиатъ ѣзѣкъ, заѣто членѣте стоатъ по ѣменатъ, а нѣ прѣдъ ѣменатъ като оу Грѣцитѣ.

Такожде и за ѣзѣката заѣто трѣвѣка да прѣѣме нѣкое сокращѣние и преобраѣние за

³⁵ В значеніе на сричка в оригинала последователно се използва слог.

чужди гуми като бакър, катър, Кжбржсъ⁴¹ и гр. Първите [гуми], които са български, въобще не можем да избегнем, освен ако не ги премахнем съвсем от езика си, което е невъзможно. Или ако ги пишем с някоя друга буква, напр. така, както ги пишат някои кърна, мъргам, бъркам и пр., или така – кърна, мъргам и пр., или така с ъ – кърна, мъргам, бъркам. Но първото е състен труг, сир. ѿ (с краткост отгоре), което може лесно да се докаже, и всеки сам може да разбере без обяснение, а второто с ъ е безсмислено, защото е безгласна⁴² (или, както го наричат старите съставители на граматика, припряжна гласна). Нима е възможно една и съща буква да бъде и гласна, и безгласна? А вторите може да ни потрѣбват да ги използваме – за пояснение на някои наши необичайни гуми, напр. мег на турски се казва бакър (защото всеки българин знае какво се нарича бакър, макар и да е чужда гума, а малцина знаят мег), така и меген съг – бакърен съг. Също и остров Кипър на турски се нарича Къбръс, остров Хиос се нарича на турски Сакъз, черната боя, която

стрѣни рѣчи, като бакъръ, катъръ, Къбръсъ, и дрѣги такива. Отъ първите които са Български не можемъ да откъснемъ отъ нѣдъ, рѣкъ ако ги изоставаме со кѣмъ отъ изѣкатъ си, което е невозмѣжно. Иако ако ги пишемъ съ дрѣга нѣкоя вѣвка, като н. п. що ги писѣкатъ нѣкои тѣко, кърна, мърдамъ вѣркамъ, и проч. иако тѣко кърна, мърдамъ, и проч. иако съсъ з, тѣко кърна мърдамъ, вѣркамъ. Но пъркото е състенъ трѣдъ сир. ѿ, съ краткостъ отъ горе, каквѣто може лесно да се докаже, и нѣкой може самъ да познае вѣсъ доказателство, а кѣрото съсъ з е безпѣтно, защото е безгласна (иако каквѣто ѿ наричатъ старите граматикосписатели припряжногласна) и защото една и тѣжде вѣвка да вѣде и гласна и безгласна; а кѣрѣте могатъ да ни потрѣбватъ да ги оупотрѣваваме за изяснение на нѣкои наши невоыкновенни рѣчи. Като н. п. мѣдъ, по Тѣрски се вѣка бакъръ (защото всѣкий Българинъ знае що ще да се рече бакъръ, макаръ и да е чѣжда рѣчь, а малцина знаятъ мѣдъ.) тѣко и мѣданъ соедъ, бакъренъ соедъ. Вше же и, островъ Кипрскій, вѣкасе по Тѣрски Къбръсъ. Островъ Хиосъ, именува се по Тѣрски Сакъзъ. Черната боя, която

⁴¹ Със значение „Кипър“.

⁴² В значеніе на безгласни в оригинала се имат предвид двете ерови гласни: ъ и ѿ.

се именува по Олакѣнски копѣркасъ или кѣпороскъ, по Тѣрски се быка сачи кѣвръкъ, и дрѣги такива. Защо то тѣа са рѣчи Тѣрски те обикновѣнны въ Болгаріа та на сегашно то време. И колко то за сѣдѣющите, що се приличава защо Болгарскіо ѣзикъ обича да променава въ некои рѣчи Олакѣнски е, о, ѡ на ѣ. Нѣхъ можеме ако щѣме да ги отбѣгнеме по време, и да ги пишеме съ исты те въкы какъ то стоатъ въ Олакѣнски те кой то са сѣдѣющите.

Вѣрва-вѣрва.	Кленюса-кѣланѣсе.
кѣръ-кѣръ.	крѣстъ-крѣстъ.
кѣртію-кѣртію.	крѣщяю-крѣщявамъ.
кѣрхъ-кѣрхъ.	мѣртвыи-мѣртвъ.
кѣршъ-кѣршимъ.	мѣскъ-мѣска.
Грѣкъ-Грѣкъ.	пѣнь-пѣнь.
грѣмитъ-грѣми.	пѣрвыи-пѣръфъ (пѣръ).
дѣржъ-дѣржимъ.	пѣрстѣнь-пѣрстѣнь.
дѣрво-дѣрво.	пѣрстныи-каленъ или пѣрстѣнь.

жѣлтыи-жѣлтъ.	пѣрстъ-пѣръ.
жѣль-жѣлка.	пѣръ-пѣръ.
зѣрно-зѣрно	померзю-помръзвамъ.
сѣрделъ-сѣрделъ.	горнець-гѣрне.
сѣрбинъ-сѣрбинъ.	дождъ-дѣшъ.
сѣрдитъ-сѣрдитъ.	късно-късно.

3*

се нарича на славянски *копервас* или *купордс*, на турски е сачи кѣвръкъ и гр. Защото тези турски гуми са обичайни в България в днешно време. А колкото го следващите, се забелязва, че българският език обича да променя в някои гуми старославянските **е, о, ѡ** на **ж**. Тях, ако пожелаем, можем да ги избегнем след време и да ги пишем със същите букви, както са в старославянски, където са както следва:

вѣрва – вѣрва
вѣръ – вѣръ
вѣртію – вѣртим
вѣрхъ – вѣрхъ
вѣршъ – вѣршим
грѣкъ – грѣкъ
грѣмитъ – грѣми
дѣржъ – дѣржим
дѣрво – дѣрво
жѣлтыи – жѣлт
жѣль – жѣлка
зѣрно – зѣрно
сѣрделъ – сѣрдел
сѣрбинъ – сѣрбин
сѣрдитъ – сѣрдит

кленю са – кълнем се
крѣстъ – крѣст
крѣщяю – крѣщявам
мѣртвыи – мѣртвъ
мѣскъ – мѣска
пѣнь – пѣнь
пѣрвыи – пѣръфъ (пѣръ)
пѣрстѣнь – пѣрстѣнь
пѣрстныи – кален или пѣрстѣнь
пѣрстъ – пѣрст
пѣръ-пѣръ
померзю – помръзвам
горнець – гѣрне
дождъ – дѣжд
късно – късно

сердце – сърце
 серна – сърна
 слезы – сълази
 смердю – смърдум
 смерты – смърт
 совершаю – свършвам
 твердый – твъррг
 тернъ – трън
 терплю – търпим
 теща – тѣща
 церковъ – църква
 блоха – бълха
 возъ – въз
 болгаринъ – българин
 борзый – бърз
 бочва – бѣчва
 волкъ – вълк
 волна – вълна
 вонъ – вѣн
 голубъ – гълѣб
 горбатъ – гърбат
 горбъ – грѣб
 горло – гърло
 гряди – гърди

гѣба – гѣба
 гѣсеница – гѣсеница
 гѣстый – гѣсто
 гѣсь – гѣска
 дѣбъ – дѣб
 зѣбъ – зѣб
 кѣды – кѣде
 кѣпая сѣ – кѣнем се
 кѣпина – кѣпину
 кѣща – кѣща
 лѣгъ – лѣг
 лѣкъ – лѣк
 мѣжъ – мѣж

кровь – кръв
 молчѣ – мълчим
 мохъ – мѣх
 поглощаю – поглѣщам
 ползая – пѣлзим
 роженъ – рѣжен
 свекровъ – свекърва
 сноха – снаха
 солнце – слѣнце
 сонъ – сѣн
 сохнѣ – сѣхнем
 стопа – стѣпка
 толстый – тѣст
 тонкій – тѣнк
 тонѣ – потѣвам
 торговецъ – търговец
 торгю – търгувам
 яблоко – ябѣлка

вѣдѣ – ще бѣдем
 внѣтръ – вѣтре
 гѣбокій – гѣлбок
 гнѣсный – гнѣсен
 мѣтный – мѣтен

мѣчѣ сѣ – мѣчим се
 настѣпая – настѣпак
 обрѣчъ – обрѣч
 прѣтъ – прѣт
 пѣдаръ – пѣгар
 пѣпъ – пѣп
 пѣтъ – пѣт
 рѣка – рѣка
 скѣпый – скѣп
 сосѣдъ – сѣгове
 оудѣица – вѣдица
 оужѣ – вѣже
 оузолъ – вѣзел
 оуглъ – вѣглен